

Tekmeria

Vol 19 (2025)

γεγενῆσθαι. μνηύεται οὖν ἀπὸ μετοίκων τέ τιων καὶ ἀκο-
 λούθων περὶ μὲν τῶν Ἑρμῶν οὐδέν, ἄλλων δὲ ἀγαλμάτων
 περικοπαί τινες πρότερον ὑπὸ νεωτέρων μετὰ παιδιᾶς καὶ
ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ · ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
 οἴνου γεγενημέναι τὸ μῆκος ἑλληνικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς ἀρχαιοφιλίας ποιεῖται ἐν
NATIONAL HELLENIC RESEARCH FOUNDATION · INSTITUTE OF HISTORICAL RESEARCH
SECTION OF GREEK AND ROMAN ANTIQUITY
 οἰκίαις ἐφ' ἑρμῆς ἐπισημασμέναι. καὶ
 αὐτὰ ὑπολαμβάνοντες οἱ μάλιστα τῷ Ἀλκιβιάδῃ ἀχθόμενοι
 ἐμποδῶν ὄντι σφίσι μὴ αὐτοῖς τοῦ δήμου βεβαίως προεστάναι,
 καὶ νομισαυτες, εἰ αὐτὸν ἐξελάσειαν, πρῶτοι ἂν εἶναι, ἐμεγά-
 λυνον καὶ ἐβόων· ἵτις ἐπὶ δήμῳ καταλύσει τά τε μυστικά καὶ
 ἢ τῶν Ἑρμῶν περικοπή γένηται καὶ οὐδὲ εἴη αὐτῶν ὅτι οὐ
 μετ' ἐκείνου ἐπράχθη, ἐπιλέγοντες τεκμήρια τὴν ἄλλην αὐτοῦ
ΣΥΜΒΟΛΑΙΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΥ
ΚΟΣΜΟΥ · CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF THE GREEK AND ROMAN WORLD · CONTRIBUTIONS A L'HISTOIRE DU
MONDE GREC ET ROMAÏNE · BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DER GRIECHISCHEN UND RÖMISCHEN WELT · CONTRIBUTI
PER LA STORIA DEL MONDO GRECO E ROMANO
 γὰρ καὶ τὰ τῆς παρεκκλήσεως ἐπισημασμένα, καὶ εἰ μὲν τούτων
 τι εἴργαστο, δίκην δοῦναι, εἰ δ' ἀπολυθείη, ἄρχειν. καὶ
 ἐπεμαρτύρητο μὴ ἀπόντος περὶ αὐτοῦ διαβολὰς ἀποδέχεσθαι,
 ἀλλ' ἤδη ἀποκτείνειν, εἰ ἀδίκησεν, καὶ ὅτι σωφρονέστερον εἴη
 μὴ μετὰ τοιαύτης αἰτίας, πρὶν διαγνώσει, πέμπειν αὐτὸν ἐπὶ
 τοσοῦτ' στρατεύματι. οἱ δ' ἔχοντες δεδιότες τό τε στράτευμα
 μὴ εὖνον ἔχρη, ἦν ἤδη ἀγωνίζηται, ὅ τε δήμος μὴ μαλα-
 κίζηται θεραπεύων ὅτι δι' ἐκείνου οἱ τ' Ἀργεῖοι ξυνεστράτευον
 καὶ τῶν Μαντινέων τινές, ἀπέτρεπον καὶ ἀπέσπευδον, ἄλλους
 ῥήτορας ἐνιέντες οἱ ἔλεγον νῦν μὲν πλείν αὐτὸν καὶ μὴ
 κατασχέειν τὴν ἀναγωγὴν, ἐλθόντα δὲ κρίνεσθαι ἐν ἡμέραις
 ῥηταῖς, βουλόμενοι ἐκ μελζονος διαβολῆς, ἦν ἐμελλον ῥῆον
 αὐτοῦ ἀπόντος ποριεῖν, μετάπεμπτον κομισθέντα αὐτὸν ἀγω-
 νίσασθαι. καὶ ἔδοξε πλείν τὸν Ἀλκιβιάδην.
 Μετὰ δὲ ταῦτα θέρους μεσοῦντος ἤδη ἢ ἀναγωγὴ ἐγίγνωτο

Τεκμήρια

Από την κοίτη του Αράχθου ως τα σκαλιά της εκκλησίας ... Νέες επιγραφές από την Αμβρακία

Βαρβάρα Ν. Παπαδοπούλου, Βασιλική Γαλάνη

doi: [10.12681/tekmeria.42759](https://doi.org/10.12681/tekmeria.42759)

Copyright © 2025, Βαρβάρα Ν. Παπαδοπούλου, Βασιλική Γαλάνη

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Παπαδοπούλου Β. Ν., & Γαλάνη Β. (2025). Από την κοίτη του Αράχθου ως τα σκαλιά της εκκλησίας ... Νέες επιγραφές από την Αμβρακία. *Tekmeria*, 19, 157–188. <https://doi.org/10.12681/tekmeria.42759>

Από την κοίτη του Αράχθου ως τα σκαλιά της εκκλησίας ... Νέες επιγραφές από την Αμβρακία*

Η ανασκαφική έρευνα στην Άρτα και στις γύρω περιοχές έχει φέρει στο φως νέες επιγραφές, που αποτελούν σημαντική πηγή πληροφόρησης για την Αμβρακία, μια σημαντική κορινθιακή αποικία κτισμένη στις όχθες του ποταμού Αράχθου και σε μικρή απόσταση από τις ακτές του Αμβρακικού κόλπου.

Η πόλη

Η Αμβρακία¹ ιδρύθηκε στα τέλη του 7ου αι. π.Χ. από Κορίνθιους αποίκους στη θέση της σημερινής Άρτας, στην περιοχή που ανήκε έως τότε στο θεσπρωτικό φύλο των Δρυόπων. Στους κλασικούς και κυρίως στους ελληνιστικούς χρόνους αναπτύχθηκε δημογραφικά και πολιτικά και γνώρισε τη μεγαλύτερη ακμή της. Έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διακίνηση του κορινθιακού εμπορίου, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, που βρισκόταν πάνω σε χερσαίους και θαλάσσιους δρόμους. Η συμμετοχή της Αμβρακίας στα σημαντικά πολεμικά γεγονότα του 5ου αι. π.Χ. τεκμαίρεται από τις γραπτές πηγές. Το 295 π.Χ., ο Πύρρος μετέφερε εκεί την πρωτεύουσα του κράτους του, ενώ κατά τη διάρκεια της βασιλείας του, στην πόλη ανεγέρθηκαν πολλά δημόσια και ιδιωτικά οικοδομήματα, τα οποία κοσμήθηκαν με σπουδαία έργα τέχνης. Το 189 π.Χ., μετά από πολιορκία των Ρωμαίων με επικεφαλής τον ύπατο Μάρκο Φούλβιο Νομπιλίορα και παρά την αντίσταση των κατοίκων της, η Αμβρακία αναγκάστηκε να συνθηκολογήσει.

Η Αμβρακία διέθετε άρτιο ρυμοτομικό σχέδιο, με ένα πυκνό οδικό δίκτυο. Περιμετρικά ισχυρός οχυρωματικός περίβολος ενίσχυε την προστασία της πόλης. Οι ανασκαφικές έρευνες στην Άρτα έφεραν στο φως τα νεκροταφεία² της αρχαίας πόλης με πλούσια κτερίσματα, τμήμα του πολεοδομικού ιστού με τις ιδιωτικές οικίες,

* Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλουμε στη δρ. Σοφία Ζουμπάκη, η οποία όχι μόνο μας ενθάρρυνε για τη συγγραφή του παρόντος άρθρου αλλά επίσης μας προσέφερε αφειδώς την επιστημονική της εμπειρία πάνω στο ζήτημα των αρχαίων ανθρωπωνυμίων. Επίσης, θερμά ευχαριστούμε την εκδοτική επιτροπή, καθώς και τους δύο ανώνυμους κριτές για τις εύστοχες παρατηρήσεις που διατύπωσαν πάνω στη μελέτη μας αυτή.

1. Τζουβάρρα-Σούλη 1992, με παλαιότερη βιβλιογραφία: Παπαδοπούλου (επιμ.) 2015: Fantasia 2017.

2. Αγγέλη 2021, με παλαιότερη βιβλιογραφία. Επίσης, βλ. Παπαδοπούλου υπό έκδοση.

καθώς και το διοικητικό και θρησκευτικό κέντρο της Αμβρακίας με δημόσια κτίρια, όπως ο δωρικός Ναός του Απόλλωνα, το Πρυτανείο,³ το Μεγάλο Θέατρο⁴ και το Μικρό Θέατρο-Βουλευτήριο.⁵

Α. Επιτύμβιες στήλες από την Κοίτη Αράχθου

Α.1. Η επιτύμβια στήλη των Θεσσαλών

Στην κοίτη του Αράχθου, στο τμήμα όπου το ποτάμι διέρχεται από την περιφέρεια της πόλης της Άρτας, έχουν ανακαλυφθεί ταφικά μνημεία και άλλα οικιστικά κατάλοιπα, που μαρτυρούν τη χρήση του χώρου στην περιοχή που εκτείνεται δυτικά, έξω από τα τείχη της Αμβρακίας, καθώς το ποτάμι αναμφίβολα ακολουθούσε διαφορετική ροή κατά την αρχαιότητα.⁶ Τον Ιούνιο του 2022, περισυλλέχθηκε από το ποτάμι επιτύμβια στήλη,⁷ που σώζεται ακέραια και σε καλή κατάσταση. Φέρει λίγες αποκρούσεις στις ακμές και σε τμήμα της επίστεψης (**εικ. 1**). Έχει ύψος 1,515 μ., πλάτος (κάτω) 0,063 μ., πλάτος (άνω) 0,565 μ., πάχος 0,026 μ. και το ύψος των γραμμάτων είναι 0,03 μ. Φέρει μείωση από κάτω προς τα πάνω και ανήκει στον τύπο με οριζόντια κυματιοφόρο επίστεψη. Η άνω πλευρά είναι δουλεμένη αδρά με βελόνι. Στην πρόσθια όψη, κάτωθεν του κυματίου, φέρει ζώνες με γεισίποδες και αστραγάλους. Ακολουθεί ωραία φυτική διακόσμηση που συνίσταται άνω σε δύο αντίρροπους κλάδους κισσού, που απολήγουν στο κέντρο σε δύο κυκλικούς δίσκους. Οι δίσκοι περιβάλλονται από βλαστό κισσού ο καθένας, ενώ κάτω δύο αντίρροποι κλάδοι δρυός με οδοντωτά φύλλα, εναλλασσόμενα με καρπούς, ενώνονται στο κέντρο με διπλή θηλιά. Η τεχνική εκτέλεση του διακοσμητικού θεματολογίου είναι εξαιρετική. Ακολουθεί επιγραφή σε τρεις στίχους:

3. Παπαδοπούλου, Νιάρου υπό έκδοση.

4. Καρατζένη 1982, 263.

5. Γενικά, βλ. Παπαδοπούλου (επιμ.) 2023α, με παλαιότερη βιβλιογραφία. Ειδικότερα, βλ. στον ίδιο τόμο, Παπαδοπούλου, Κοντογιάννη, «Το Μικρό Θέατρο-Βουλευτήριο», 35 κ.ε.

6. Οι έρευνες στην κοίτη του Αράχθου πραγματοποιούνται κάθε χρόνο για λίγες ημέρες, όταν διακόπτεται η ροή του νερού για την πραγματοποίηση εργασιών συντήρησης των βάθρων της γέφυρας, των οχθών και των λοιπών εγκαταστάσεων που σχετίζονται με τη λειτουργία του φράγματος κλπ. Για τις έρευνες στην κοίτη του Αράχθου και τα ευρήματα, βλ. Καρατζένη 1999, 465-466· Philippa-Touchais 2004, 1390· Κατσαδήμα 2003, 259, 300 αρ. 134· Μερκούρη 2014, 1714-1715· Παπαδοπούλου (επιμ.) 2015, 100· Παπαδοπούλου (επιμ.) 2020, 51. Κυρίως για την αποκάλυψη ενός τρίτου νεκροταφείου της Αμβρακίας στην κοίτη του ποταμού, βλ. Παπαδοπούλου υπό έκδοση.

7. Άρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 13188.

Ἀνθέμα Φιλοβότα
Φρῖκος Φιλοβότα
Ἄγγειάτας

Το όνομα και το πατρώνυμο της νεκρής αναγράφεται σε έγκοιλο ορθογώνιο με διπλό πλαίσιο, ενώ στο δεύτερο στίχο τα ονόματα αναγράφονται σε έγκοιλο ορθογώνιο με απλό πλαίσιο. Αποδίδονται με επιπεδόγλυφους χαρακτήρες. Αντίθετα, στον τρίτο στίχο το εθνικό αναγράφεται σε *tabula ansata* με εγχάρακτους χαρακτήρες.

Δεξιά και αριστερά διαμορφώνεται περιτένεια. Το πεδίο της στήλης φέρει ίχνη εργαλείου. Το κυματιοφόρο γείσο και οι διακοσμητικές ζώνες με τους γεισιπόδες, τους αστραγάλους και τους φυτικούς κλάδους συνεχίζονται και στους κροτάφους της στήλης, και κάτω από αυτούς διαμορφώνεται επίσης περιτένεια. Στο κάτω τμήμα στήριξης της στήλης οριζόντια εγχάραξη ορίζει την αδρά δουλεμένη με βελόνι περιοχή, η οποία θα βυθιζόταν εντός της κοιλότητας της βάσης. Η οπίσθια όψη της στήλης παρουσιάζει ελαφρά κύρτωση και είναι και αυτή αδρότερα δουλεμένη (βελόνι). Με βάση τη διαμόρφωση της στήλης, τη διακόσμηση και τα γράμματα της επιγραφής, η στήλη μπορεί να χρονολογηθεί στους ελληνιστικούς χρόνους (2ος αι. π.Χ.), σύμφωνα και με άλλα παραδείγματα που έχουν εντοπιστεί στα νεκροταφεία της Αμβρακίας.⁸

Στην επιγραφή μνημονεύονται τα ονόματα δύο αδερφών, της Ἀνθέμας και του Φρῖκου, οι οποίοι ήταν τέκνα του Φιλοβότα. Η συγγένεια προκύπτει από το κοινό πατρώνυμο που συνοδεύει τα ονόματα. Το γυναικείο όνομα Ἀνθέμα (ιων. Ἀνθέμη) είναι σπάνιο και στη δυτική Ελλάδα άγνωστο. Αριθμεί μόλις πέντε αναφορές, από τις οποίες οι τέσσερις προέρχονται από τη Βοιωτία (4ος - 2ος αι. π.Χ.),⁹ ενώ μία από την Αττική (1ος αι. π.Χ.).¹⁰ Ετυμολογείται από τον όρο ἄνθεμον (άνθος)¹¹ και σχετίζεται με τον φυσικό κόσμο.

Το ανδρικό όνομα Φρῖκος ετυμολογείται από το ρήμα φρίσσω/φρίττω (ζαρώνω, καμπουριάζω, ορθώνομαι [για μαλλιά ή χαιτή]), σημαίνει αυτόν που έχει σκληρά,

8. Ενδεικτικά, Κατσαδής 2003, 49, 237, 251, 255, αρ. 90, 117, 125.

9. *LGNP* III B, λ. Ἀνθέμα, αρ. 1-4. Για το όνομα, βλ., επίσης, Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Ἀνθέμα ή Ἀνθεμα, αρ. 562.

10. *IG* II² 7320. Ο τύπος Ἀνθεμα με τονισμό στην πρώτη συλλαβή είναι λανθασμένος (Κόρινθος, 6ος αι. π.Χ.). Βλ. *LGNP* III A, λ. Ἀνθεμα, αρ. 1. Για τον τονισμό, βλ. Minon κ.ά. 2023, 119.

11. Για την ετυμολογία, βλ. Liddell - Scott, λ. ἄνθεμον και <https://lgnp-ling.huma-num.fr>, λ. Ἀνθέμη.

ίσια και ανορθωμένα μαλλιά και σχετίζεται με εξωτερικά χαρακτηριστικά.¹² Αριθμεί λίγες αναφορές και έχει μικρή γεωγραφική διασπορά. Στη δυτική Ελλάδα απαντά στην Αιτωλία (3ος - 2ος αι. π.Χ.),¹³ αλλά παραμένει άγνωστο στην ευρύτερη περιοχή. Μία φορά μαρτυρείται στην Επίδαυρο (4ος αι. π.Χ.), ενώ συχνότερα απαντά στη Λοκρίδα, τη Φθιώτιδα (3ος και 2ος αι. π.Χ.) και τη Θεσσαλία (3ος αι. π.Χ.).¹⁴ Στη Θεσσαλία, επίσης, μαρτυρείται μία φορά το θηλυκό Φρίκα (ελληνιστικοί χρόνοι).¹⁵

Το όνομα Φιλοβώτας κατατάσσεται στα σπάνια ονόματα. Μαρτυρείται για πρώτη φορά στην επιγραφή της Αμβρακίας και δεν είναι γνωστό αλλού. Σχετικός είναι ο τύπος Φιλόβοτος,¹⁶ επίσης σπάνιος, με τέσσερις μόνο αναφορές στην Αττική και την κεντρική Ελλάδα (4ος - 3ος αι. π.Χ.). Και τα δύο ονόματα έχουν σχέση με το ρήμα βόσκω (Φιλόβοτος: φίλος και βοτόν, δηλ. βόσκημα, σημαίνει αυτός που αγαπά τα ζώα του κοπαδιού).¹⁷

Ενδιαφέρον στοιχείο, πέραν της σπανιότητας των ονομάτων, είναι η αναγραφή του εθνικού, Άγγειάτας, που υποδεικνύει την καταγωγή της οικογένειας αυτής από τη θεσσαλική πόλη Άγγεια.¹⁸ Πρόκειται για πόλη που ανήκε στη Δολοπία, ορεινή περιοχή στη νοτιοδυτική Θεσσαλία. Το τοπωνύμιο αναφέρεται στον κατάλογο των θεαροδόκων από τους Δελφούς. Στον κατάλογο των ναοποιών από τους Δελφούς (4ος αι. π.Χ.) το εθνικό αναφέρεται στον πληθυντικό ως Άγγειείς (Άγγειεύς).¹⁹ Ωστόσο, πιο κοντά στον τύπο που απαντά στην επιγραφή της Αμβρακίας είναι ο τύπος Άγγειάτης,²⁰ που μνημονεύεται σε επιγραφή από τους Δελφούς του 2ου αι. π.Χ.

Ο προσδιορισμός Άγγειάτας προφανώς αφορά στο δεύτερο νεκρό, τον Φρίκο. Αποδίδεται σε ονομαστική ενικού και έχει την κατάληξη -ας, που αποτελεί διαλεκτική ιδιαιτερότητα των πρωτοκλίτων της δωρικής, η οποία ήταν σε χρήση στην Αμβρακία. Το γεγονός ότι τα ονόματα της Ανθέμας και του Φρίκου με το

12. Από το ρήμα και το επίθετο φρικός (αυτός που έχει ανορθωμένα μαλλιά, σκληρότριχος), που ο Bechtel σημειώνει πως είχε περιπέσει σε αχρηστία. Με την ίδια ετυμολογία και τα επίθετα φριζοκόμης, φριζόθριξ. Βλ. Bechtel 1917, 493-494· Liddell - Scott, λ. φρίσσω και φρίττω, φριζοκόμης.

13. *LGPN* IIIA, λ. Φρίκος, αρ. 1-2. Για το όνομα, βλ., επίσης, Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Φρίκος, αρ. 593.

14. *LGPN* IIIA, IIIB, λ. Φρίκος.

15. *LGPN* IIIB, λ. Φρίκα.

16. *LGPN* II, λ. Φιλόβοτος, αρ. 1. *LGPN* IIIB, λ. Φιλόβοτος, αρ. 1-3. Για το όνομα, βλ., επίσης, Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Φιλοβώτας, αρ. 592.

17. Minon κ.ά. 2023, 220-221. Επίσης, βλ. <https://lgnp-ling.huma-num.fr>, λ. Φιλόβοτος.

18. Decourt., Nielsen, Helly κ.ά. 2004, 707-708.

19. *CID* II, 8 και II, 16.

20. *F. Delphes* III, 2, 68, 10.

πατρώνυμό τους αποδίδονται με επιπεδόγλυφους χαρακτήρες εντός πλαισίου, ενώ ο όρος Ἀγγειάτας αναγράφεται εγχάρακτος σε *tabula ansata*, δημιουργεί το ερώτημα εάν ο τελευταίος ανήκει σε έναν τρίτο νεκρό. Η υπόθεση αυτή ενδεχομένως να είναι σωστή, ωστόσο δεν είναι ασυνήθιστο στις επιτάφιας στήλες της Αμβρακίας το όνομα του νεκρού να αποδίδεται διαφορετικά, συνήθως με επιπεδόγλυφους χαρακτήρες, από τα υπόλοιπα στοιχεία που το συνοδεύουν (πατρώνυμο, εθνικό, ιδιότητα, επίκληση), τα οποία μπορεί να χαράσσονται σε *tabula ansata*, σε ανάγλυφη ταινία ή στο πεδίο της στήλης.²¹ Επομένως, ως προς τον προσδιορισμό Ἀγγειάτας θεωρούμε πιθανότερο να αποτελεί εθνικό παρά προσωπικό όνομα τρίτου νεκρού.

Η στήλη της Ἀνθέμας και του Φρίκου έρχεται να προστεθεί σε μια σειρά από επιτύμβιας στήλες των ελληνιστικών χρόνων, οι οποίες εντοπίστηκαν στην κοίτη του Αράχθου τα τελευταία χρόνια.²² Πρόκειται για τρεις επιτύμβιας ενεπίγραφες στήλες, οι οποίες ανήκουν στην κατηγορία επιτυμβίων στηλών με επίστεψη οριζότιου κυματίου. Οι στήλες αυτές είναι οι παρακάτω.

A.2. Η επιτύμβια στήλη του Σωσικράτους

Η στήλη,²³ ύψους 0,66 μ., πλάτους 0,50 μ., πάχους 0,14 μ., διατηρεί το ανώτερο τμήμα της. Κάτω από την κυματιοφόρο επίστεψη αναπτύσσονται διακοσμητικές ζώνες με γεισίποδες και αστραγάλους και ζώνη με δύο αντίρροπους κλάδους δρυός²⁴ που ενώνονται στο κέντρο με κόμβο (εικ. 2). Η διακόσμηση συνεχίζεται στους κροτάφους της στήλης. Στο πεδίο διαμορφώνεται περιτένεια. Η στήλη παρουσιάζει μείωση προς τα πάνω. Σε δύο στίχους η επιγραφή με το όνομα του νεκρού και το πατρώνυμο, αποδίδεται με επιπεδόγλυφους χαρακτήρες σε δύο ζώνες, οι οποίες ορίζονται από ανάγλυφες ταινίες:

Σωσικράτης
Σωσιστράτου

21. Πρβλ. Κατσαδήμα 2003, 237 αρ. 90, 245 αρ. 106, 250 αρ. 115· Παπαδοπούλου (επιμ.) 2015, 97, 100, 101, 103, 109 (Β. Ν. Παπαδοπούλου)· Παπαδοπούλου 2017β, 71, εικ. 129 και 72, εικ. 131 (Β. Γαλάνη).

22. Παλαιότερο εύρημα από την κοίτη Αράχθου (1999) αποτελεί η επιτύμβια στήλη του 2ου αι. π.Χ. με επιγραφή Θεοδότα Σώτωνος / Θυρρεία, η οποία εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ἄρτας (Ἄρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 6172). Βλ. Philippa-Touchais 2004, 1390· Κατσαδήμα 2003, 259 και 300 αρ. 134· Παπαδοπούλου (επιμ.) 2015, 100· Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Θεοδότα, αρ. 576.

23. Ἄρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 11716.

24. Για τη διακόσμηση των επιτυμβίων στηλών της Αμβρακίας με κλάδους δρυός, βλ. Κατσαδήμα 2003, 92 κ.ε.

A.3. Η επιτύμβια στήλη της Σπινθάκας

Από τη στήλη,²⁵ η οποία παρουσιάζει μείωση προς τα πάνω, λείπει το κατώτερο τμήμα στήριξης (ύψος: 1,01 μ., πλάτος: 0,55 μ., πάχους 0,155 μ.). Άνω διαμορφώνει επίστεψη οριζόντιου κυματίου (**εικ. 3**). Τη διακόσμηση απαρτίζει ταινία με γεισιποδες και ζώνη αστραγάλων, που συνεχίζεται στους κροτάφους. Ακολουθεί φυτική διακόσμηση σε δύο ζώνες. Δύο αντίρροποι κλάδοι κισσού απολήγουν στο κέντρο σε δύο κυκλικούς δίσκους και στην υποκείμενη ζώνη, δύο κλάδοι μυρτιάς²⁶ ενώνονται στο κέντρο με έναν δίσκο. Το όνομα της νεκρής και το πατρώνυμο αποδίδονται με επιπεδόγλυφους χαρακτήρες σε δύο επάλληλα έγκοιλα ορθογώνια με απλό πλαίσιο:

Σπινθάκα
Σωσιστράτου

Οι στήλες A.2 και A.3 παρουσιάζουν πολλές κατασκευαστικές και λοιπές ομοιότητες. Θεωρούμε ότι πρόκειται πιθανόν για έργα του ίδιου λιθοξοϊκού εργαστηρίου. Ομοιότητες, επίσης, παρατηρούνται και στην απόδοση των γραμμάτων. Η τεχνική εργασία όμως είναι υποδεέστερη σε σχέση με την εξαιρετική λάξευση του διακόσμου της στήλης A.1.

A.4. Η επιτύμβια στήλη του Έρυμάνδρου

Η στήλη²⁷ σώζεται σε τρία συγκολλώμενα τμήματα και είναι ελλιπής ως προς το κατώτερο τμήμα (**εικ. 4**). Άνω σχηματίζει επίστεψη οριζόντιου κυματίου και διακόσμηση αποτελούμενη από επάλληλες ζώνες γεισιπόδων και αστραγάλων, που συνεχίζονται στους κροτάφους. Δύο αντίρροποι κλάδοι δρυός, που φέρουν καρπούς, συμπλέκονται στο κέντρο. Στο λειασμένο πεδίο σχηματίζεται περιτένεια. Η επιγραφή αναπτύσσεται σε δύο στίχους, με το όνομα του νεκρού σε έγκοιλο ορθογώνιο με απλό πλαίσιο και το πατρώνυμο σε *tabula ansata*. Οι χαρακτήρες είναι επιπεδόγλυφοι:

Έρυμάνδρος
Γαλίφρου

Οι στήλες του Σωσικράτους και της Σπινθάκας, με βάση τη διακόσμηση και τους χαρακτήρες της επιγραφής βρίσκουν τα παράλληλά τους σε αντίστοιχες επιτύμβιες

25. Άρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 11723.

26. Για τη διακόσμηση επιταφίων στηλών της Αμβρακίας με μυρτιά, φυτό με χθόνιο χαρακτήρα αλλά και συνδεδεμένο με τον γάμο, την ταύτιση του φυτού και την παρουσία του σε στήλες που ανήκουν σε γυναίκες, βλ. Κατσαδήμα 2003, 96 κ.ε.

27. Άρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 11804.

στήλες από τα νεκροταφεία της Αμβρακίας, και επομένως μπορούν να χρονολογηθούν στο 2ο αι. π.Χ.,²⁸ και η στήλη του Έρυμάνδρου στον 3ο -2ο αι. π.Χ.²⁹

Το όνομα Σωσικράτης, σύνθετο από τους όρους σῶς (σῶζω) και κράτος (δύναμη, ισχύς, εξουσία), προσδιορίζει εκείνον που διατηρεί τη δύναμη ή την εξουσία³⁰. Είναι γνωστό στην Αμβρακία από μία ακόμη επιτύμβια στήλη που βρέθηκε στη Δυτική Νεκρόπολη, στην οποία απαντά ως πατρώνυμο της νεκρής Ἀλεξάνδρας.³¹ Στη βορειοδυτική Ελλάδα απαντά στους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους (Αιτωλία,³² Πάλαιρος,³³ Απολλωνία³⁴). Στην υπόλοιπη Ελλάδα, εντοπίζεται κυρίως στην Αττική, την Πελοπόννησο, σε περιοχές της κεντρικής Ελλάδας και τα νησιά του Αιγαίου.³⁵

Το όνομα Σπινθάκα είναι σπάνιο, απαντά μόνο στην επιγραφή της Αμβρακίας και δεν μαρτυρείται αλλού. Ετυμολογικά προέρχεται από τον όρο σπινθήρ³⁶ και ανήκει στα ονόματα εκείνα που συνδέονται με το φως. Στην ίδια οικογένεια κατατάσσεται το αρσενικό όνομα Σπίνθαξ, που μαρτυρείται στη Μύρινα της Αιολίδος (1ος αι. π.Χ. - 1ος αι. μ.Χ.),³⁷ αλλά και Σπινθείρ (Θεσσαλία, Βοιωτία),³⁸ Σπινθήρ,³⁹ Σπίνθαρος,⁴⁰ Σπίνθων (Αττική, Παντικάπαιον).⁴¹

28. Πρβλ. Κατσαδήμα 2003, 239 αρ. 94 και 252 αρ. 120.

29. Πρβλ. Κατσαδήμα 2003, 261 αρ. 138 και 266 αρ. 145.

30. Για την ετυμολογία και την ερμηνεία του ονόματος, βλ. <https://lgpn-ling.humanum.fr>, λ. Σωσικράτης.

31. Άρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 48. Παπαδοπούλου (επιμ.) 2015, 107· Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Σωσικράτης, αρ. 471.

32. *LGPN* IIIA, λ. Σωσικράτης, αρ. 7.

33. *LGPN* IIIA, λ. Σωσικράτης, αρ. 8.

34. *LGPN* IIIA, λ. Σωσικράτης, αρ. 22-25.

35. *LGPN*, λ. Σωσικράτης.

36. Liddell - Scott, λ. σπινθήρ (-ήρος, ό, σπίθα, σπινθηρισμός).

37. *SEG* 38, 1248. Επίσης, *LGPN* VA, λ. Σπίνθαξ (<https://lgpn-ling.humanum.fr>).

38. *IG* IX 2 720 (3ος - 2ος αι. π.Χ.)· *SEG* 30, 447B (3ος αι. π.Χ.)· *IG* VII 4216 (4ος - 3ος αι. π.Χ.).

39. Το όνομα απαντά στην Αττική, τη Βοιωτία, τη Φωκίδα, τη Θεσσαλία, τα νησιά του Αιγαίου (κυρίως Δωδεκάνησα) και ιδιαίτερα σε περιοχές της Μικράς Ασίας. Η χρήση του ξεκινά από τον 6ο αι. π.Χ. (Αττική), ωστόσο μεγαλύτερη διάδοση έχει στους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους. Βλ. *LGPN*, λ. Σπινθήρ.

40. Το όνομα μαρτυρείται κυρίως στην Αττική και με μικρότερη συχνότητα στη Βοιωτία και τη Θεσσαλία και δυτικότερα στην Ακαρνανία και την Κάτω Ιταλία (5ος αι. π.Χ. - 1ος αι. μ.Χ.). Βλ. *LGPN*, λ. Σπίνθαρος.

41. *IG* I³ 634 (τέλη 6ου αι. π.Χ.)· *IG* II² 1700 (4ος αι. π.Χ.)· *LGPN* IV, λ. Σπίνθων (Παντικάπαιον, 4ος αι. π.Χ.).

Το όνομα Σωσίστρατος (σώζω και στρατός, με την έννοια της διατήρησης της ασφάλειας του στρατού, πεζικού),⁴² εκτός από τις δύο στήλες της κοίτης του Αράχθου, απαντά επίσης ως πατρώνυμο του Αμβρακιώτη αξιωματούχου Τιμοδάμου, σε αναθηματική επιγραφή (1ος αι. π.Χ.),⁴³ που αφιέρωσαν οι διάκονοι της πόλης σε αιγυπτιακές θεότητες. Παρουσιάζει δε μεγάλη διασπορά κατά τους κλασικούς και ελληνιστικούς χρόνους σε περιοχές του αρχαίου κόσμου.⁴⁴ Το γεγονός ότι το όνομα Σωσίστρατος απαντά ως πατρώνυμο τόσο της Σπινθάκας όσο και του Σωσικράτους οδηγεί στην υπόθεση ότι οι δύο νεκροί ήταν αδέρφια. Χαρακτηριστική είναι, τέλος, η ετυμολογική συγγένεια και η εννοιολογική συνάφεια των ονομάτων πατέρα και γιου.

Τα ονόματα Έρymanδρος και Γάλιφρος είναι σπάνια και απαντούν στην προσωπογραφία της Αμβρακίας πρώτη φορά. Εκτός από την Αμβρακία, το όνομα Έρymanδρος μαρτυρείται μία ακόμη φορά στη λοκρική Μυανία (2ος αι. π.Χ.).⁴⁵ Μία φορά απαντά και το γυναικείο Έρymanδρα⁴⁶ στην επίσης λοκρική πόλη Φαλικά (2ος αι. π.Χ.). Ετυμολογείται από τις λέξεις έρυμα, που σημαίνει το μέσο προφύλαξης και συγκεκριμένα προσδιορίζει τον αμυντικό οπλισμό (θώρακας), και άνηρ,⁴⁷ υποδηλώνοντας εκείνον που αμύνεται και προστατεύει, τον πολεμιστή. Το όνομα Γάλιφρος εντοπίζεται μόνο στο βορειοδυτικό ελλαδικό χώρο και ειδικότερα στην περιοχή της Ηπείρου, εφόσον εκτός από την επιγραφή της Αμβρακίας, μαρτυρείται ακόμη μία φορά σε επιγραφή από τη Δωδώνη (τέλη 3ου - αρχές 2ου αι. π.Χ.)⁴⁸. Είναι σπάνιο, σύνθετο από τις λέξεις γαλή (νυφίτσα) και φρήν (καρδιά ή μυαλό, ως έδρα της σκέψης) και αναφέρεται σε γνωρίσματα του χαρακτήρα του φέροντος προσώπου (ύπουλος, κρυφός).⁴⁹

42. Για την ετυμολογία και την ερμηνεία του ονόματος, βλ. <https://lgpn-ling.humanum.fr>, λ. Σωσίστρατος.

43. *CIG* II 1800· *LGPN* IIIA, λ. Σωσίστρατος, αρ. 10. Η επιγραφή στις αρχές του 19ου αι. βρισκόνταν στην Παρηγορήτισσα της Άρτας και είναι γνωστή πλέον μόνον από μαρτυρίες περιηγητών της εποχής και συγκεκριμένα του Γάλλου προξένου Francois Rouqueville και του Βρετανού στρατιωτικού William Martin Leake: Rouqueville 1820, 95-96· Leake 1835, 234-235.

44. Για τη χρήση του ονόματος, βλ. Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Σωσίστρατος, αρ. 474, με βιβλιογραφία.

45. *LGPN* IIIB, λ. Έρymanδρος, αρ. 1. Για το όνομα, βλ., επίσης, Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Έρymanδρος, αρ. 188.

46. *LGPN* IIIB, λ. Έρymanδρα, αρ. 1.

47. Liddell – Scott, λ. έρυμα. Επίσης, για την ερμηνεία, βλ. <https://lgpn-ling.humanum.fr>, λ. Έρymanδρος.

48. *SEG* 54, 577. Βλ. Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Γάλιφρος, αρ. 116.

49. Για την ετυμολογία και την ερμηνεία του ονόματος, βλ. Minon κ.ά. 2023, 242 και <https://lgpn-ling.humanum.fr>, λ. Γάλιφρος.

B. Επιγραφικές μαρτυρίες από το Χανόπουλο και την Κορωνησία Άρτας

B.1. Ενεπίγραφη στήλη από το Χανόπουλο Άρτας

Κατά την ανασκαφική διερεύνηση σημαντικού εκκλησιαστικού οικοδομήματος επί της επαρχιακής οδού Άρτας – Χανόπουλου,⁵⁰ αγνώστου στις γραπτές πηγές, αποκαλύφθηκε κλίμακα, ως βαθμίδα της οποίας είχε χρησιμοποιηθεί σε δεύτερη χρήση μία ενεπίγραφη στήλη (**εικ. 5**).⁵¹ Είναι πεσσοειδής, σωζόμενων διαστάσεων 1,14 μ. x 0,34 μ. x 0,15 μ. Λείπει το κατώτερο τμήμα της και τμήμα της επιγραφής στο ανώτερο μέρος της. Στο ελεύθερο πεδίο, σε έξι στίχους, περιλαμβάνεται κατάλογος ονομάτων δημοσίων θρησκευτικών λειτουργιών. Τα γράμματα, εγχάρακτα, παρουσιάζουν έντονη φθορά λόγω της χρήσης της στήλης ως βαθμίδας στην κλίμακα της εκκλησίας. Η επιγραφή, που χρονολογείται στον 3ο - 2ο αι. π.Χ., έχει ως εξής:

[-----]
 Ἡρακλε[ι---]
 Ἀμμώνιος ἄο[ζος]
 Φιλα[---]ς μάγειρο[ς]
 Ὀλύνπιχος οἰνοχό[ς]
 ἐπὶ γραμματιστ[ᾶ]
 Λύκου τοῦ Λέοντος

Κατάλογοι ονομάτων με ταυτόχρονη αναφορά των συγκεκριμένων δημοσίων λειτουργημάτων δεν είναι άγνωστοι στην Αμβρακία. Από το Πρυτανείο της αρχαίας πόλης προέρχονται δύο αναθηματικές στήλες (τέλη 3ου - αρχές 2ου αι. π.Χ.),⁵² αφιερωμένες από τους στρατηγούς της πόλης στο Δία και την Εστία, θεότητες που συνδέονται με τη λειτουργία των Πρυτανείων, καθώς και σε άλλες θεότητες. Στους αναθέτες προστίθενται και άλλοι λειτουργοί, όπως ο γραμματεύς, ο μάγειρος, ο ἄοζος και οι οἰνοχόοι.⁵³

Στον πρώτο στίχο της επιγραφής από το Χανόπουλο, σώζεται αποσπασματικά όνομα, το οποίο θα μπορούσε να αποκατασταθεί ως Ἡρακλείδας, Ἡρακλείδης,

50. Ενδεικτικά, για τα ευρήματα της ανασκαφής, βλ. Παπαδοπούλου (επιμ.) 2020, 54.

51. Άρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 11658. Εντοπίστηκε ως βαθμίδα κλίμακας της Β-ΒΑ εισόδου του νότιου κλίτους παλαιοχριστιανικής βασιλικής, που αποκαλύφθηκε στο πλαίσιο των εργασιών τεχνικού έργου, πλησίον του σύγχρονου οικισμού του Χανόπουλου Άρτας.

52. Άρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 3087 και 5079. Τζουβάρα-Σούλη 1992, 51· Baldassarra 2010, 344-354· SEG 60, 608 και 609.

53. Ονόματα και άλλων δημοσίων λειτουργιών της Αμβρακίας· βλ. στο Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση.

Ἡράκλειτος, Ἡρακλείας, ονόματα θεοφόρα, γνωστά στην Αμβρακία από επιγραφικές μαρτυρίες, που απηχούν τη λατρεία του Ηρακλή στην περιοχή.⁵⁴

Στο δεύτερο στίχο, διατηρείται ακέραιο το όνομα Ἀμμώνιος και αποσπασματικά η ιδιότητά του, η οποία με ασφάλεια μπορεί να αποκατασταθεί ως ἄοζος. Το όνομα απαντά πρώτη φορά στην προσωπογραφία της Αμβρακίας, ωστόσο είναι κοινό και παρουσιάζει μεγάλη διασπορά κατά τους ύστερους ελληνιστικούς χρόνους.⁵⁵ Ανήκει στα θεοφόρα ονόματα και συνδέεται με αιγυπτιακές θεότητες,⁵⁶ η λατρεία των οποίων στην Αμβρακία κατά τους ύστερους ελληνιστικούς χρόνους επιβεβαιώνεται επιγραφικά, όπως έχει αναφερθεί παραπάνω.⁵⁷

Με τον όρο ἄοζος (ακόλουθος) προσδιορίζεται το πρόσωπο που συνόδευε άλλους θρησκευτικούς λειτουργούς και ειδικότερα τον μάγειρο κατά τη διενέργεια μιας λατρευτικής πράξης, όπως η θυσία.⁵⁸ Ο όρος είναι σπάνιος και γεωγραφικά περιορίζεται στο βορειοδυτικό ελλαδικό χώρο (Αμβρακία, Δωδώνη,⁵⁹ Κέρκυρα),⁶⁰ σε επιγραφές από τον 4ο έως τον 2ο αι. π.Χ. Η πρωιμότερη, ωστόσο, αναφορά του όρου προέρχεται από την ποίηση και ειδικότερα από το έργο Αγαμέμνων του Αισχύλου (5ος αι. π.Χ.) κατά την περιγραφή της προετοιμασίας της θυσίας της Ιφιγένειας.⁶¹

Στις δύο επιγραφές από το Πρυτανείο της Αμβρακίας, ο ἄοζος Ζώπυρος αναφέρεται μετά τον μάγειρο και πριν από τους οίνοχόους, θέση που πιθανώς υποδηλώνει την παρουσία του ως βοηθητικού προσωπικού στο πλευρό του μαγείρου στη διάρκεια της θυσίας. Η σειρά αυτή αντιστρέφεται στην επιγραφή από το Χανόπουλο, με τον ἄοζο Ἀμμώνιο να προτάσσεται όχι μόνο του οίνοχου αλλά και του μαγείρου.

Στον τρίτο στίχο, το όνομα διατηρείται αποσπασματικά, πιθανώς όμως να αποκαθίσταται ως Φύλανδρος.⁶² Στην Αμβρακία, το όνομα Φύλανδρος απαντά μία

54. Για τα ονόματα, βλ. Katsadima 2018, 171· Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Ἡρακλείδας, Ἡρακλείδης, Ἡράκλειτος, Ἡρακλείας, αρ. 220, 221, 222. Για θεοφόρα ονόματα, βλ. Sittig 1911· Bechtel 1917, 533 κ.ε.· Parker 2000.

55. *LGPN*, λ. Ἀμμώνιος. Επίσης, βλ. Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Ἀμμώνιος, αρ. 35.

56. Για τα θεοφόρα ονόματα που σχετίζονται με αιγυπτιακές θεότητες, βλ. Parker 2000, 74-76.

57. Για την αναθηματική επιγραφή του κοινού των διακόνων προς τις αιγυπτιακές θεότητες, βλ. σημ. 43 στο παρόν άρθρο.

58. Για την ιδιότητα του ἄοζου, βλ. Baldassarra, Ruggeri 2010, 374-379 και 383.

59. Baldassarra, Ruggeri 2010, 378, σημ. 36.

60. *IG IX 1*², 4, 801 (4ος αι. π.Χ.).

61. Αισχύλ., *Αγαμ.*, 228-231: λιτάς δὲ καὶ κληδόνας πατρώιους /παρ' οὐδὲν αἰῶνα παρθένειόν τ' / ἔθεντο φιλόμαχοι βραβῆς / φράσεν δ' ἄοζοις πατῆρ μετ' εὐχάν.

62. Για αυτήν την πρόταση ταύτισης του ονόματος ευχαριστούμε θερμά τη δρ. Σοφία

ακόμη φορά, στη συνθήκη καθορισμού των ορίων μεταξύ της Αμβρακίας και της Χαράδρου (μετά το 167 π.Χ.), που εντοπίστηκε στον Ναό του Απόλλωνα, στο κέντρο της Άρτας.⁶³ Συνοδεύεται από την ιδιότητα, μάγειρος, που προσδιορίζει έναν ακόμη δημόσιο λειτουργό, ο οποίος σχετίζεται με το τελετουργικό της θυσίας. Ο μάγειρος Καλλιγένης αναφέρεται στις δύο αναθηματικές επιγραφές από το Πρυτανείο της Αμβρακίας. Κατά μία άποψη, σε επιγραφή αναθηματικού χαρακτήρα από την Αμβρακία των ελληνιστικών χρόνων, την οποία παραδίδει ο Κυριακός ο εξ Αγκώνος, ο αποσπασματικά σωζόμενος όρος εἰρός, μπορεί να αποκατασταθεί ως [μάγ]ειρος.⁶⁴ Το προσωπικό του όνομα δε σώζεται αλλά διατηρείται το πατρώνυμο σε γενική, Σοφοκλέος.

Ο μάγειρος ήταν ο δημόσιος λειτουργός που σχετιζόταν με την ιεροτελεστία της θυσίας και ήταν υπεύθυνος όχι μόνο για την τέλεσή της αλλά και για την ακόλουθη νομή του ζώου και την επεξεργασία του για κατανάλωση.⁶⁵ Ο όρος μαρτυρείται επιγραφικά και σε άλλες περιοχές, όπως η Κέρκυρα,⁶⁶ το Θύρρειον,⁶⁷ ο Αστακός,⁶⁸ η Ολυμπία,⁶⁹ ενώ η πρωιμότερη αναφορά προέρχεται από την Επίδαυρο.⁷⁰

Στον τέταρτο στίχο, το όνομα Ὀλύνπιχος διατηρείται ακέραιο και στην προσωπογραφία της Αμβρακίας απαντά πρώτη φορά.⁷¹ Ανήκει στα θεοφόρα ονόματα που συνδέονται με τη λατρεία του Δία.⁷² Στη μορφή αυτή η χρήση του είναι σπάνια και

Ζουμπάκη. Η φθορά των γραμμάτων είναι τέτοια που με δυσκολία διακρίνονται στο λίθο. Εκτός από το όνομα αυτό, ίσως να μπορεί να προταθούν και άλλα ονόματα με διαφορετικά γράμματα μετά το πρώτο συνθετικό Φιλ-, όπως Φιλαλκαῖος (αν και τύπος που δε μαρτυρείται αλλού). Για την πρόταση αυτή ευχαριστούμε τον έναν από τους δύο ανώνυμους κριτές του άρθρου μας.

63. Άρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 3083. Για τη συνθήκη καθορισμού των συνόρων, βλ. Cabanes, Andreou 1985· SEG 35, 665A. Για τη χρήση του ονόματος στην Αμβρακία, βλ. Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Φίλανδρος, αρ. 517.

64. CIG II 1798: Σωτήρι Δίι, Ἀφροδείτα. / μάντις / Βίος Ἀγασιδάμου, / αὐλητάς / Ἀμίτιος Φιλιστίωνος, / κἄρυξ / Ἀπολλώνιος Πολυστράτου, / εἰρός / ...Σοφοκλέος, / οἰνοχό(ο)ς / Ἀπολλώνιος... Επίσης, βλ. Τζουβάρα-Σούλη 1992, 171. Για την αποκατάσταση του όρου, βλ. Baldassarra 2010, 346 κ.ε.

65. Baldassarra 2010, 348.

66. IG IX 1², 4, 801.

67. IG IX 1², 2, 250· IG IX 1², 2, 252.

68. IG IX 1², 2, 434.

69. Zoumbaki 2001, 131-132.

70. IG IV² 1, 144 (5ος αι. π.Χ.).

71. Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Ὀλύνπιχος, αρ. 376.

72. Bechtel 1917, 347, 558.

περιορίζεται σε πόλεις της Βοιωτίας (4ος -2ος αι. π.Χ.)⁷³ και μία φορά στη Φθιώτιδα (5ος αι. π.Χ.).⁷⁴ Ο Όλυνπιχος κατέχει την ιδιότητα του οίνοχόου. Τρεις ακόμη οίνοχόοι από την Αμβρακία μάς είναι γνωστοί, ο Κάρπος, ο Εΰπορος και ο Φαλακρίων, που μνημονεύονται στις δύο αναθηματικές επιγραφές από το Πρυτανείο.

Στον πέμπτο στίχο, με τη χρήση της πρόθεσης ἐπὶ και τον επώνυμο άρχοντα της Αμβρακίας, προσδιορίζεται χρονικά η ανάθεση που έκαναν οι προαναφερόμενοι λειτουργοί και ενδεχομένως άλλοι ανώτεροι αξιωματούχοι της πόλης προς τους θεούς, εφόσον ο χαρακτήρας αυτής της επιγραφής είναι αναθηματικός. Ο Λύκος, υιός του Λέοντος, που αναφέρεται στον έκτο στίχο της επιγραφής, κατείχε το αξίωμα του γραμματιστά. Σε αυτή τη μορφή το αξίωμα μαρτυρείται σε δύο ακόμη επιγραφές. Η μία από αυτές είναι η συνθήκη καθορισμού των ορίων μεταξύ της Αμβρακίας και της Χαράδρου, που αναφέρθηκε παραπάνω (μετά το 167 π.Χ.), στην οποία μνημονεύεται ως επώνυμος άρχων της Αμβρακίας ο γραμματιστής Διοφάνης, υιός του Δαϊμάχου ([Ἐ]πὶ γραμ[ματιστ]ᾶ Διοφάνεος τοῦ Δαϊμάχου). Με το όνομα Λύκος, που είναι υιός του Λέοντος, αναφέρεται επίσης ένας από τους αναθέτες στρατηγούς της Αμβρακίας που μαρτυρείται στη μία εκ των δύο αναθηματικών επιγραφών από το Πρυτανείο.⁷⁵ Τόσο το όνομα Λύκος όσο και το όνομα Λέων, προερχόμενα από τα αντίστοιχα ζωνύμια, στην Αμβρακία είναι συχνά, με επτά και δεκαέξι⁷⁶ αναφορές αντίστοιχα. Ο Λύκος μάντις αναφέρεται σε αναθηματική επιγραφή των πρυτάνεων και συνπρυτάνεων της Αμβρακίας (α΄ μισό 2ου αι. π.Χ.) προς τον Δία και την Εστία.⁷⁷ Με το όνομα Λέων είναι γνωστός ο Αμβρακιώτης Ολυμπιονίκης που πήρε μέρος στο αγώνισμα του σταδίου (396 π.Χ.).⁷⁸

Β.2. Ενεπίγραφη στήλη από την Κορωνησία Άρτας

Σε θραύσμα ενεπίγραφης στήλης⁷⁹ (0,19 x 0,17 x 0,11 μ.), που βρέθηκε κατά τις εργασίες διαμόρφωσης του περιβάλλοντος χώρου του βυζαντινού ναού Γενεσίου Θεοτόκου στην Κορωνησία Άρτας και χρονολογείται πιθανώς στο 2ο αι. π.Χ., διατηρούνται στη λειασμένη επιφάνειά της έξι στίχοι (**εικ. 6α και β**):

73. LGPN IIIB, λ. Όλυνπιχος, αρ. 1-6.

74. LGPN IIIB, λ. Όλυνπιχος, αρ. 7.

75. Άρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 5079. Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Λύκος, αρ. 312.

76. Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Λέων, αρ. 302.

77. Άρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 24. Βλ. Hammond 1967, 611: Τζουβάρα-Σούλη 1992, 181-182, με παλαιότερη βιβλιογραφία.

78. Πaus. 6.3.7.

79. Παπαδοπούλου 2017α, 92-93, εικ. 70· Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Πανταλέων, αρ. 382.

[---]νο[---]
 [ἐπὶ γρα]μματιστᾶ
 [---- Λα]μίσκου
 [---- Πα]νταλέοντος
 [---]υτεραν
 [---]ιον

Στο δεύτερο στίχο αναγνωρίζεται, όπως και παραπάνω, το αξίωμα [γρα]μματιστᾶ, στον τρίτο και στον τέταρτο στίχο σε γενική πτώση τα ονόματα [Λα]μίσκου και [Πα]νταλέοντος, που αποτελούν πιθανότατα πατρώνυμα. Σχετικά με το αξίωμα, στις δύο αναθηματικές επιγραφές από το Πρυτανείο της Αμβρακίας, αυτό αναφέρεται ως γραμματεὺς και το κατέχουν ο Δαμαρχίδας Ἐπινίκου και ο Δαμοκράτης. Στις επιγραφές αυτές οι δύο γραμματεῖς αναφέρονται μετά τους στρατηγούς αναθέτες και πριν από τους δημόσιους λειτουργούς, τον μάγειρο, τον ἄοζο και τον οἰνοχόο.

Ὡς προς τη διάταξη των ονομάτων, στη στήλη από το Χανόπουλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναφορά του χρονικού προσδιορισμού μετά την αναφορά των ονομάτων των δημοσίων λειτουργῶν. Αυτή η διαφοροποίηση ἔρχεται σε αντίθεση με την τυπική διάταξη που παρατηρεῖται σε άλλες επιγραφές της Αμβρακίας, όπως οι δύο αναθηματικές από το Πρυτανείο, όπου η αναφορά του χρονικού προσδιορισμού (ἐπὶ Εὐάλκου, ἐπὶ Σατύρου) εντοπίζεται στην αρχή του κειμένου, μετά την αναφορά των αναθετῶν (στραταγοί) και πριν από την αναφορά των θεοτήτων.⁸⁰ Το γεγονός ότι από την επιγραφή του Χανόπουλου διατηρούνται μόνο οι τελευταῖοι στίχοι της δεν επιτρέπει την ασφαλή συναγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τη διάταξη των επιμέρους στοιχείων του κειμένου, τα οποία θα επέτρεπαν με μεγαλύτερη ασφάλεια το χαρακτηρισμό της επιγραφῆς ως αναθηματικῆς.

Γ. 1. Ενεπίγραφη στήλη από τον περιβάλλοντα χώρο της Αγίας Θεοδώρας

Ἄρτας Κατά τις ανασκαφικές εργασίες που ἔγιναν πρόσφατα στο βόρειο αὐλαιο χώρο του βυζαντινοῦ ναοῦ της Αγίας Θεοδώρας,⁸¹ εντοπίστηκε στον περιβάλλοντα χώρο απότμημα ενεπίγραφης στήλης από λευκό ασβεστόλιθο (εικ. 7). Σῶζεται το κατώτερο τμήμα της και φέρει ελαφρές αποκρούσεις στις ακμές των πλευρῶν της.

80. Για το ζήτημα της διάταξης των ονομάτων των αναθετῶν και της σειράς με την οποία αναφέρονται τα αξιώματα και ο χρονικός προσδιορισμός της ανάθεσης, βλ. Παπαδοπούλου, Γαλάνη 2024, 108, σημ. 11 και 111-112.

81. Για τις εργασίες πέριξ του βυζαντινοῦ ναοῦ, όπου εντοπίστηκαν τα κατάλοιπα της στοᾶς του ναοῦ, καθώς και αρχαῖος δρόμος και τμήματα κτιρίων της Αμβρακίας, βλ. Παπαδοπούλου (επιμ.) 2020, 51-52. Επίσης, Παπαδοπούλου, Νιάρου υπό ἔκδοση. Η επιγραφή φυλάσσεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ἄρτας.

Έχει πλάτος 0,363 μ., μέγιστο σωζόμενο ύψος 0,41 μ., ελάχιστο σωζόμενο ύψος 0,25 μ., πάχος 0,065 μ. Η οπίσθια όψη είναι αδρή, αδιαμόρφωτη, ενώ έχει παρειές επίπεδες. Στην πρόσθια λειασμένη, επίπεδη όψη σώζεται επιγραφή από την οποία διατηρούνται οι 10 τελευταίοι στίχοι. Το ύψος των γραμμάτων ποικίλλει από 0,02 μ. έως 0,025 μ. και έχουν ακρεμόνες:

Νικ[- - - - -]
 Νικοστρα[- -] [- - - - -]
 Λέων Κα[- - - - -]
 Λυκίνος Λεοντ[- -]
 Εὐρύνους Πολυκλίτου
 Συνβιωταί
 Λάμιος Ἑρμία
 Διονύσιος Σωτηρίδα
 Ἄοζος
 Σωτᾶς Τιμοκλέος

Η επιγραφή αποτελεί κατάλογο ονομάτων. Αποσπασματικά διατηρούνται τα ονόματα των δύο πρώτων στίχων, Νικ[- -] και Νικοστρα[- -]. Το δεύτερο αποκαθίσταται ως Νικόστρατος, ένα όνομα που σχετίζεται ετυμολογικά με την έννοια του πολέμου⁸² και είναι γνωστό στην Αμβρακία από δύο επιτύμβιες στήλες⁸³ που βρέθηκαν στη Δυτική Νεκρόπολη (4ος - 3ος αι. π.Χ.). Το όνομα θα ακολουθούσε η αναφορά του πατρωνύμου, από το οποίο όμως δε διατηρείται κανένα γράμμα. Ωστόσο, με βάση το κενό που δημιουργείται ως το δεξιό πέρας της στήλης, υπολογίζεται ότι το πατρώνυμο μπορούσε να φέρει έως 10 χαρακτήρες. Στον πρώτο στίχο, κατά προσέγγιση υπολογίζεται ότι τα γράμματα που δε σώζονται θα ήταν περίπου 18, χωρίς όμως να μπορούμε να υπολογίσουμε τον ακριβή αριθμό του προσωπικού ονόματος και του πατρωνύμου.

Στον τρίτο στίχο σώζεται ακέραιο το προσωπικό όνομα, Λέων, κοινό στην Αμβρακία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω με αφορμή την επιγραφή από το Χανόπουλο, καθώς και τα δύο πρώτα γράμματα του πατρωνύμου, Κα[- - - - -], από το οποίο υπολογίζεται ότι λείπουν περίπου εννέα χαρακτήρες.

Ομοίως, ακέραιο είναι το προσωπικό όνομα στον τέταρτο στίχο, Λυκίνος, που απαντά ακόμη τρεις φορές στην Αμβρακία, σε επιγραφές του 3ου και 2ου αι. π.Χ.⁸⁴

82. Bechtel 1917, 332, 334, 409· Παπανικολάου 2012, 59.

83. Κατσαδήμα 2003, 214 και 313 αρ. 45· Παπαδοπούλου (επιμ.) 2015, 104· Katsadima 2018, 172· Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Νικόστρατος, αρ. 363.

84. Κατσαδήμα 2003, 260 και 306 αρ. 135· Παπαδοπούλου (επιμ.) 2015, 102.

Το πατρώνυμο διατηρείται αποσπασματικά αλλά μπορούν να αναγνωρισθούν Λεοντίσκου ή Λεοντίωνος (Λεοντίσκος, Λεοντίων), ονόματα γνωστά στην Αμβρακία.⁸⁵

Στον πέμπτο στίχο, το όνομα Εὐρύνου μαρτυρείται στην Αμβρακία πρώτη φορά. Είναι σπάνιο με μόλις έξι ακόμη αναφορές, τρεις από την Ήπειρο (4ος - 2ος αι. π.Χ.) και την Αττική (1ος - 3ος αι. μ.Χ.).⁸⁶ Το όνομα συνοδεύεται από το πατρώνυμο σε γενική πτώση, Πολυκλίτου. Στη γραφή αυτή με -ι- απαντά λίγες φορές σε επιγραφές που προέρχονται από την Αττική και την Ερέτρια, τη Θεσσαλία, το ανατολικό Αιγαίο και την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, και χρονολογούνται στους ύστερους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους.⁸⁷ Αντίθετα, συνηθέστερα απαντά η γραφή με -ει-, Πολύκλειτος.

Στον έβδομο και στον όγδοο στίχο καταγράφονται δύο ακόμα πρόσωπα με το πατρώνυμό τους, ο Λάμιος, υιός του Έρμια, και ο Διονύσιος, υιός του Σωτηρίδα. Το όνομα Λάμιος ανήκει στα κοινά ονόματα της Αμβρακίας, καθώς αριθμεί αρκετές αναφορές ως όνομα επώνυμου άρχοντα σε χάλκινα νομίσματα (238-138 π.Χ.).⁸⁸ Επίσης, ο Πολύβιος αναφέρει τον Αμβρακιώτη Λάμιο, ο οποίος απεστάλη ως πρέσβης στη Ρώμη το 190 π.Χ., χωρίς να αποκλείεται να πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο.⁸⁹ Σε τιμητικό ψήφισμα του Δήμου των Απτεραίων αναφέρεται ως πατρώνυμο του Αμβρακιώτη Λέοντος.⁹⁰ Σε επιτύμβια στήλη από τη Δυτική Νεκρόπολη της Αμβρακίας μαρτυρείται ως πατρώνυμο του νεκρού Χαιρίωνος (4ος - 3ος αι. π.Χ.).⁹¹ Το όνομα Έρμιας είναι θεοφόρο⁹² και εντοπίζεται μία ακόμη φορά στην Αμβρακία, σε επιτύμβια στήλη (2ος - 1ος αι. π.Χ.).⁹³ Κοινό στον αρχαίο κόσμο, στη δυτική Ελλάδα

85. Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λλ. Λεοντίσκος, Λεοντίων, αρ. 301, 303, με βιβλιογραφία.

86. *LGPN* II και IIIA, λ. Εὐρύνου.

87. *IG* II² 2119· *IG* IX 2, 1115· *IG* XII 4.3, 1299III· *IG* XII 4, 3, 2203· *IG* XII 9, 732· *SEG* 24, 1173· *SEG* 35, 599.

88. Hammond 1967, 725 και 807· *LGPN* IIIA, λ. Λάμιος, αρ. 15· Παπαδοπούλου (επιμ.) 2015, 101· Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Λάμιος, αρ. 289. Πρόκειται για νομίσματα με κεφαλή Δία προς τα δεξιά στον εμπροσθότυπο και γρύπα βηματίζοντα σε γραμμή εδάφους κάτω από την οποία η επιγραφή με το όνομα του επωνύμου άρχοντα (οπισθότυπος). Για τον τύπο και τα ονόματα επωνύμων αρχόντων σε νομίσματα της Αμβρακίας, βλ. Παπαδημητρίου 2013, 325-343· Leschhorn 2013, 159-170.

89. Πολύβ. 18.10.10· *LGPN* IIIA, λ. Λάμιος, αρ. 16· Κατσαδήμα 2003, 303.

90. *I. Cret.* II 25, αρ. 8c.

91. Κατσαδήμα 2003, 218 αρ. 54.

92. Sittig 1911, 113· Παπανικολάου 2012, 38· Katsadima 2018, 170.

93. Άρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 64. Βλ. *BCH* 79 (1955), 267· *LGPN* IIIA, λ. Έρμιας, αρ. 10· Παπαδοπούλου (επιμ.) 2015, 98· Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Έρμιας, αρ. 185.

όμως παραμένει άγνωστο, εκτός από τα παραδείγματα της Αμβρακίας και της Κέρκυρας.⁹⁴ Εντοπίζεται βορειότερα στην Επίδαμνο⁹⁵ και την Απολλωνία⁹⁶ κατά τους ελληνιστικούς χρόνους. Συναντάται και στη γραφή με -ει, Έρμείας.⁹⁷

Κοινό στην Αμβρακία είναι το όνομα Διονύσιος που αριθμεί ακόμη επτά αναφορές σε επιτύμβιες στήλες, καθώς και στην αναθηματική επιγραφή του κοινού των διακόνων προς τις αιγυπτιακές θεότητες.⁹⁸ Σύμφωνα με τα μέχρι σήμερα γνωστά επιγραφικά τεκμήρια, η χρήση του ονόματος στην Αμβρακία εκτείνεται από τον 5ο αι. π.Χ. έως τους ύστερους ελληνιστικούς χρόνους.⁹⁹ Το όνομα Σωτηρίδας εντοπίζεται στην Αμβρακία δύο ακόμη φορές ως πατρώνυμο σε επιτύμβιες στήλες ελληνιστικών χρόνων.

Στον έκτο στίχο, αναγνωρίζεται ο όρος συνβιωταί, ο οποίος προσδιορίζει τα πρόσωπα που έπονται στην επιγραφή, δηλαδή τον Λάμιο και τον Διονύσιο. Στην Αμβρακία ο όρος εντοπίζεται πρώτη φορά. Σε τρεις επιγραφές από το Θύρρειον του 2ου αι. π.Χ.,¹⁰⁰ που αφορούν σε καταλόγους ονομάτων που συνδέονται με την τέλεση λατρευτικών πράξεων, απαντά στη γραφή συμβιωταί. Με εμφανή την ετυμολογία της λέξης, ο όρος προσδιορίζει άτομα που ανήκουν στην ίδια κοινότητα (πολιτική, κοινωνική ή θρησκευτική).¹⁰¹ Σύμφωνα με άλλη άποψη, ο όρος συμβιωταί ερμηνεύεται ως «συνδαιτημόνες».¹⁰² Με τη χαρακτηριστική πρόθεση συν- ως πρώτο συνθετικό μαρτυρούνται και άλλοι όροι, με τους οποίους περιγράφονται πολίτες, οι οποίοι συμμετέχουν από κοινού σε δράσεις (τελετουργικές πράξεις κ.λ.π.) ή θεσμούς. Όροι, όπως συνθύται, συνεόντες, συνέσται εντοπίζονται σε επιγραφές του βορειοδυτικού ελλαδικού χώρου, σε περιοχές κυρίως της Ακαρνανίας (Θύρρειον, Αστακός κ.α.).¹⁰³

Στους δύο τελευταίους στίχους αναφέρεται ο Σωτᾶς, υιός του Τιμοκλέος, με την ιδιότητα του ἀόζου. Με την επιγραφή αυτή προστίθεται ένας ακόμη δημόσιος λειτουργός της Αμβρακίας με τη συγκεκριμένη ιδιότητα, όπως ο Ζώπυρος και ο

94. LGPN IIIA, λ. Έρμείας, αρ. 14 (ελληνιστικοί χρόνοι): Psoma 2022, 412.

95. LGPN IIIA, λ. Έρμείας, αρ. 12.

96. LGPN IIIA, λ. Έρμείας, αρ. 11-13.

97. LGPN, λ. Έρμείας.

98. CIG II 1800.

99. Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Διονύσιος, αρ. 161.

100. IG IX 1², 2, 248· IG IX 1², 2, 249· IG IX 1², 2, 250.

101. Baldassarra 2010, 361-362.

102. Για την ερμηνεία του όρου, βλ. Baldassarra, CAPIV. 1113 και CAPIV. 1114.

103. Για τους όρους, τη γεωγραφική διασπορά και την ερμηνεία τους, βλ. Antonetti 2010, 301-326.

Ἄμμώνιος που είναι γνωστοί από άλλες επιγραφές. Το όνομα Σωτᾶς μαρτυρείται πρώτη φορά στην Αμβρακία. Συγγενικά προς αυτό (από το ρήμα σῶζω [σῶς]) είναι τα ανδρικά Σωτέλης, Σωτίδης, Σωτίσκος, Σωτίων και τα γυναικεία Σωτία και Σωτίς, που μαρτυρούνται επιγραφικά στην πόλη.¹⁰⁴ Το όνομα Τιμοκλῆς αποδίδεται σε γενική πτώση εφόσον αποτελεί πατρώνυμο, η οποία ωστόσο σχηματίζεται ασυνήθιστη σε –εος, στοιχείο που αποτελεί ιδιαιτερότητα της δωρικής διαλέκτου. Ως πατρώνυμο εντοπίζεται επίσης σε δύο επιτύμβιες στήλες¹⁰⁵ από τη Δυτική Νεκρόπολη της Αμβρακίας (3ος αι. π.Χ.).

Καθώς η επιγραφή σῶζει μόνο τους τελευταίους στίχους, αλλά όχι την αρχή του κειμένου, δεν είναι εφικτός ο ασφαλής προσδιορισμός του είδους της. Εφόσον όμως εμπεριέχει τον όρο ἄοζος και συνβιωταί, ανήκει στο είδος των καταλόγων με ονόματα αξιωματούχων και άλλων λειτουργών που σχετίζονται με την τέλεση λατρευτικών πράξεων. Σε αυτήν την περίπτωση, τα ονόματα που περιλαμβάνονται στους στ. 1-5 ανήκουν σε αξιωματούχους της Αμβρακίας, όπως οι πρυτάνεις ή οι στρατηγοί της πόλης, όπως τους γνωρίζουμε από άλλες επιγραφές. Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη στοιχεία, όπως η παρουσία ακρεμόνων στο τελείωμα των γραμμμάτων, τα γράμματα και η γραφή ονομάτων, όπως εκείνη του ονόματος Πολύκλιτος, υποθέτουμε ότι η επιγραφή χρονολογείται στην ελληνιστική εποχή.

Δ. Επιγραφές από το χώρο του Μικρού Θεάτρου-Βουλευτηρίου της Αμβρακίας

Δ.1. Αναθηματική επιγραφή σε χάλκινο σαυρωτήρα

ΑΘΑΝΑΙ ΔΕΞΑΜΕΝΑ[Ι]

(Ἀθανᾶι Δεξαμενᾶ[ι])

Η κεφαλαιογράμματα αναθηματική επιγραφή,¹⁰⁶ σε κορινθιακό αλφάβητο, αναγράφεται σε σαυρωτήρα δόρατος,¹⁰⁷ μήκους 0,35 μ. και μέγιστης διαμέτρου 0,026 μ.,

104. Για τη χρήση των ονομάτων στην Αμβρακία, βλ. Κατσαδήμα 2003, 318-320· Παπαδοπούλου (επιμ.) 2015, 108· Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, στα αντίστοιχα λλ.

105. Κατσαδήμα 2003, 238 και 321 αρ. 92· Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Τιμοκλῆς, αρ. 501.

106. Η ορθή ανάγνωση της επιγραφής έγινε από τον κ. Α. Καπώνη, τον οποίο και ευχαριστούμε θερμά.

107. Παπαδοπούλου (επιμ.) 2015, 46, εικ. 50 (Β. Καπόπουλος)· Καπώνης 2020, 347· Παπαδοπούλου (επιμ.) 2023α, 107-109, εικ. 64 (Β.Ν. Παπαδοπούλου, Α. Χαντζάρα)· ΒΕ (2024), 210. Ο σαυρωτήρας φυλάσσεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Άρτας.

που ανακαλύφθηκε σε χώρο δυτικά και σε κοντινή απόσταση από το Μικρό Θέατρο-Βουλευτήριο της Αμβρακίας (εικ. 8).

Η επιγραφή αναφέρει το τοπωνύμιο Δεξαμεναί, που μέχρι σήμερα δεν έχει ταυτιστεί με βεβαιότητα. Το τοπωνύμιο αναφέρεται από τον Αριστοτέλη (και μέσω αυτού και από τον Στέφανο Βυζάντιο) ως μέρος Άμβρακίας,¹⁰⁸ ενώ χαρακτηρίζεται από τον Σ. Ξενοπούλο ως «αρχαία Ελληνική» πόλη και ταυτίζεται από τον ίδιο με τον οικισμό Χαλκιάδες δυτικά της σύγχρονης Άρτας.¹⁰⁹ Στον οικισμό Δεξαμεναί υπήρχε πιθανότατα ιερό της θεάς Αθηνάς, όπως προκύπτει από την επιγραφή¹¹⁰.

Ο χαρακτήρας του αναθήματος, καθώς και η ιδιότητα της Αθηνάς ως πολεμικής και πολιτικής λατρείας,¹¹¹ όπως άλλωστε και η θέση του Μικρού Θεάτρου-Βουλευτηρίου της Αμβρακίας,¹¹² αλλά και του δημοσίου κτιρίου που έχει ανακαλυφθεί κοντά σε αυτό, υποδεικνύει τη θέση των Δεξαμενών σε χώρο με ιδιαίτερη πολιτική σημασία. Στην ταύτιση των Δεξαμενών, η επιγραφή του σαυρωτήρα έρχεται να δώσει νέες ερμηνείες.¹¹³

Δ.2. Αναθηματική επιγραφή σε λίθινο βάθρο

Από το χώρο του Μικρού Θεάτρου-Βουλευτηρίου της Αμβρακίας προέρχεται ένας μεγάλων διαστάσεων αβεστολιθικός δόμος που διατηρεί αγκώνες στις δύο από τις τέσσερις πλευρές του (εικ. 9).¹¹⁴ Πρόκειται για βάθρο στην ανώτερη επιφάνεια του οποίου υπάρχει βύθισμα για την υποδοχή αγάλματος, που θα είχε προβεβλημένο το δεξί σκέλος. Στη μακρά, πρόσθια όψη του το βάθρο φέρει επιγραφή σε τέσσερις στίχους:

[-----]νω Κο[---]
Σωστρατίων Σωστρατίωνο[ς]

108. Στέφ. Βυζ. Έθνικά δ 225.10, λ. Δεξαμεναί· Άριστ. απ. 477.4· Ο Στέφανος Βυζάντιος αναφέρει με το όνομα Δεξαμενός και ένα μυθολογικό πρόσωπο (δ 51).

109. Σε σχέση με τη διαίρεση της Αμβρακίας σε μέρη, βλ. Ξενοπούλος 1884 (2003), 42 και Gehrke, Wirbelauer 2004, 355. Ο Ι. Τσοῦτςινος θεωρεί ότι η περιοχή των Δεξαμενών εντοπίζεται σε έναν από τους κύριους λόφους της Αμβρακίας: Τσοῦτςινος 2001, 243.

110. Το ιερό και η λατρεία της Αθηνάς σε αυτόν τον οικισμό θα πρέπει να ήταν γνωστά ήδη από τα αρχαϊκά χρόνια.

111. Καπώνης 2020, 346-349.

112. Παπαδοπούλου (επιμ.) 2023α.

113. Παπαδοπούλου, Καπώνης υπό έκδοση.

114. Παπαδοπούλου (επιμ.) 2023α, 106-107, εικ. 61 (Β.Ν. Παπαδοπούλου, Α. Χαντζάρα). ΒΕ (2024), 210. Το βάθρο φυλάσσεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Άρτας.

Ἄριστοκράτη[ς] [---]κου[---]
θεοῖς

Η επιγραφή διατηρείται αποσπασματικά, γεγονός που δυσχεραίνει την ταύτιση κάποιων ονομάτων. Στο δεύτερο στίχο, ωστόσο, είναι δυνατό να αναγνωρισθεί το όνομα Σωστρατίων ως προσωπικό όνομα αλλά και ως το πατρώνυμο του φέροντος. Το όνομα απαντά τρεις ακόμη φορές στην Αμβρακία, σε δύο επιτύμβιες στήλες των ελληνιστικών χρόνων. Στη μία περίπτωση αποτελεί πατρώνυμο της νεκρής Φηντέρας. Στη δεύτερη από τις στήλες αναφέρονται δύο νεκροί με σχέση πατέρα-υιού, ο Σωστράς, που είναι υιός του Σωστρατίωνος, και ο ίδιος ο Σωστρατίων.¹¹⁵ Το όνομα σχηματίζεται από τις λέξεις σῶς και στρατός,¹¹⁶ ανήκει στην κατηγορία ονομάτων που έχουν σχέση με την έννοια του πολέμου και αποτελεί υποκοριστικό τύπο του δημοφιλούς στην Αμβρακία ονόματος Σώστρατος, με την προσθήκη της κατάληξης -ίων. Ενδιαφέρον έχει ότι το όνομα δεν μαρτυρείται σε άλλες περιοχές αλλά είναι γνωστό μόνο από τις τρεις επιγραφές της Αμβρακίας.

Στον τρίτο στίχο, διατηρείται το όνομα Ἄριστοκράτης αλλά όχι και το πατρώνυμο που το συνοδεύει. Δύο ακόμη Αμβρακιώτες είναι γνωστοί με αυτό το όνομα, ο Ἄριστοκράτης, υιός του Φιλίππου και πατέρας του Ἄριστοκλέους, και ο Ἄριστοκράτης, πατέρας της Ἀριστιοῦς, όπως μαρτυρούν δύο επιτύμβιες στήλες¹¹⁷ ελληνιστικών χρόνων από τη Δυτική Νεκρόπολη της Αμβρακίας. Το όνομα έχει ευρεία γεωγραφική διασπορά στον αρχαίο κόσμο από τον 7ο/6ο αι. π.Χ. έως και τον 3ο αι. μ.Χ.¹¹⁸

Στον πρώτο στίχο, εάν τα γράμματα -νω αποτελούν τα τελευταία του προσωπικού ονόματος, τότε δε θα ήταν άτοπο να υποθέσουμε ότι πρόκειται για γυναικείο όνομα. Στην Αμβρακία συνηθίζονται τα γυναικεία ονόματα σε -ω (-ωι και -οι), χαρακτηριστικά της δωρικής διαλέκτου, όπως Ἄριστιόι, Ἄριστιώ, Ἄριστόι, Ἄριστώ,

115. Ἄρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 5 (Δαμότιμο[ς] / Δαμοκλέο[ς] / Φηντέρα / [Σ]ωστρατίωνος) και 5402 (Σωστράς Σωστρατ / ίωνος χαίρε / Σωστρατίων χαί / ρε). Βλ. Κατσαδήμα 2003, 268 και 319 αρ. 150 (2ος αι. π.Χ.)· Παπαδοπούλου (επιμ.) 2015, 108· *LGNP* IIIA, λ. Σωστρατίων, αρ. 1. Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση, λ. Σωστρατίων, αρ. 480.

116. Για σύνθετα ονόματα με τους όρους Σω- και -στρατος, βλ. Bechtel 1917, 408-411 και 413-415· Παπανικολάου 2012, 79 κ.ε.

117. Ἄρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 4630 (Ἄριστοκλέας Ἄριστοκράτεος / Ἄριστοκράτης Φιλίππου). Βλ. Αγγέλη 1993, 278· Κατσαδήμα 2003, 250 αρ. 116· Παπαδοπούλου (επιμ.) 2015, 94. Επίσης, Ἄρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. ευρ. 11653 (Ἄριστώ Σωκράτεος / Ἄριστιώ Ἄριστοκράτεος). Βλ. Παπαδοπούλου (επιμ.), υπό έκδοση, λ. Ἄριστοκράτης, αρ. 78.

118. *LGNP* I-VB, λ. Ἄριστοκράτης.

Ἄριστώι, Ἄρκεσώ, Δαμιώι, Ξενώ, Τιμό κ.ά.¹¹⁹ Εάν η υπόθεσή μας είναι σωστή, τότε έχουμε για πρώτη φορά στην Αμβρακία την αναγραφή γυναίκας ως αναθέτριας.

Στον τέταρτο στίχο, σε δοτική πτώση ο όρος θεοῖς υποδηλώνει τον αναθηματικό χαρακτήρα της επιγραφής, επομένως τα ονόματα που αναφέρονται παραπάνω ανήκουν στους τρεις αναθέτες, οι οποίοι πιθανώς ήταν ιδιώτες.

Ε. Ενεπίγραφες στήλες σε δεύτερη χρήση

Εκτός από την επιγραφή που χρησιμοποιήθηκε στην κλίμακα του ναού στο Χανόπουλο Ἄρτας, αξίζει να αναφερθούν δύο ακόμη ενεπίγραφες στήλες, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν εκ νέου.

Ε.1. Στήλη ως επίθημα κίονα στον Ἅγιο Δημήτριο του Κατσούρη Ἄρτας

Κατά τις εργασίες συντήρησης που πραγματοποιήθηκαν στο βυζαντινό ναό Αγίου Δημητρίου του Κατσούρηστος Πλησιούς Ἄρτας,¹²⁰ διαπιστώθηκε ότι ενεπίγραφη στήλη από ασβεστόλιθο έχει απολαξευθεί και χρησιμοποιηθεί ως επίθημα κίονα, ο οποίος βρίσκεται στο Ιερό του ναού (εικ. 10).¹²¹ Από το κείμενο διατηρούνται ελάχιστα, πλην όμως ιδιαίτέρως επιμελημένα, εγχάρακτα γράμματα σε τρεις σειρές:

Ι
ΙΩ
ΕΙΣ

Η προέλευση και το είδος της επιγραφής δεν είναι εφικτό να προσδιοριστούν, ωστόσο, θα μπορούσε να υποτεθεί ότι προέρχεται από κάποιο γειτονικό αστικό κέντρο, όπως είναι η Αμβρακία.¹²² Ἄλλωστε, η πόλη της Ἄρτας και ειδικότερα η σημερινή κοίτη του Αράχθου, όπου υπήρχαν ταφικά οικοδομήματα και οι επιτύμβιες στήλες, στις οποίες αναφερθήκαμε παραπάνω, απέχουν μικρή απόσταση από τον οικισμό των Πλησιών, όπου βρίσκεται ο ναός του Αγίου Δημητρίου Κατσούρη.

119. Κατσαδήμα 2003· Παπαδοπούλου (επιμ.) υπό έκδοση.

120. Ορλάνδος 1936, 57-69· Βοκοτόπουλος 1992· Παπαδοπούλου 2002, 25-33.

121. Η στήλη παραμένει in situ. Σε β' χρήση η στήλη, αφού λαξεύθηκε για να αποτελέσει το επίθημα του κιονοκράνου, τοποθετήθηκε με στροφή 90ο και για τον λόγο αυτό τα λιγότερα γράμματα που διατηρήθηκαν από την επιγραφή, διαβάζονται πλαγιαστά, όπως φαίνεται στην εικ. 10 του παρόντος άρθρου.

122. Ὅπως σχολιάστηκε παραπάνω, ο Σ. Ξενόπουλος τοποθετεί στον κοντινό οικισμό των Χαλκιάδων την αρχαία πόλη των Δεξαμενών· βλ. σημ. 109 στο παρόν άρθρο.

Ε.2. Η επιγραφή του Κλαυδίου στο Κάστρο Άρτας

Στην ακρόπολη του μεσαιωνικού Κάστρου της Άρτας, διατηρείται μία μεγάλων διαστάσεων (μήκος: 1,25 μ., πλάτος: 0,54 μ., πάχος: 0,12 μ.) ενεπίγραφη λίθινη πλάκα σε δεύτερη χρήση (εικ. 11), η οποία στη μία στενή πλευρά της διατηρεί αποσπασματικά σωζόμενη επιγραφή,¹²³ με εγχάρακτα γράμματα ύψους περίπου 0,045 μ., ρωμαϊκών χρόνων:

Τιβ · Κλαύδιος · Ἦρων · ἐτῶν · Λ´ (ή Α´) · χαίρε

Περιλαμβάνει το όνομα του νεκρού, την ηλικία του και την επίκληση χαίρε. Η συντομογραφία ΤΙΒ προσδιορίζει το ρωμαϊκό όνομα Τιβέριος, γνωστό από αυτοκράτορες αλλά και κοινούς ανθρώπους.¹²⁴ Το ρωμαϊκό gentilicium Κλαύδιος παραδίδεται μία ακόμη φορά από τον Κυριακό τον εξ Αγκώνος, να αναγράφεται σε επιτύμβια στήλη¹²⁵ ρωμαϊκών χρόνων, η οποία βρέθηκε στο ναό των Εισοδίων της Θεοτόκου, στη Μητρόπολη της Άρτας, αλλά σήμερα αγνοείται. Ακολουθεί το τρίτο όνομα του νεκρού, που μπορεί να ταυτιστεί με το όνομα Ἦρων¹²⁶ (ήρωας, τοπική θεότητα)¹²⁷ και η λέξη ἐτῶν. Αναφορικά με την ηλικία του νεκρού, που έπεται, λόγω της φθοράς του λίθου, δεν είναι βέβαιο εάν δηλώνεται ο χαρακτήρας Λ´ ή Α´ (τριάκοντα ή ενός). Οι όροι της επιγραφής διαχωρίζονται μεταξύ τους με διαχωριστική άνω τελεία. Γενικότερα, θα πρέπει να επισημανθεί ότι λιγοστές επιγραφές προερχόμενες από την Αμβρακία και τη γύρω περιοχή φέρουν ρωμαϊκά ονόματα.

123. Παπαδοπούλου (επιμ.) 2023β, 117-119 (Β. Ν. Παπαδοπούλου, Γ. Κωτσοκώστας).

124. *LGP*N, λ. Τιβέριος.

125. *Cyriacus Anconitanus* αρ. 27· *CIG* II 1807· Ξενόπουλος 1884 (2003), 137-138· *Homolle* 1893, 632 αρ. 1· *Hammond* 1967, 712 και 806· *LGP*N IIIA, λ. Κλαύδιος, αρ. 2.

126. Λιγότερο πιθανή θα μπορούσε να θεωρηθεί η ανάγνωση ήρων, ως είδος κλητικής του ουσιαστικού ήρωας, όπως απαντά σε άλλα παραδείγματα. Ενδεικτικά, πρβλ. *IG* IX 2, 1318: Ἀτείμητε ἦρων / χρηστὲ χαίρε· *SEG* 33, 542: [ἔτους ---], / [----] μηνὸς / [----] βδελου / Σερεΐλου ἦρων. /χαίρε{ι}. Επίσης, βλ. Κουγέας 1945-47, 106 αρ. 36.2: Κλεομένους .ερμηπου / αὐτοῦ θειας χάριν ἦρων /χαίρε.

127. Όνομα θεότητας από την περιοχή της Μικράς Ασίας. Πιθανώς σχετίζεται με το θεωνύμιο Ἦρα. Για την ερμηνεία και τη χρήση, βλ. *LGP*N, λ. Ἦρων (<https://lgnp-ling.humanum.fr>).

Συμπερασματικά, οι παραπάνω επιγραφές που δημοσιεύονται στο άρθρο μας, προσθέτουν ενδιαφέροντα στοιχεία στην προσωπογραφία της Αμβρακίας και συμπληρώνουν τις γνώσεις μας για τους πολιτικούς και θρησκευτικούς λειτουργούς της αρχαίας πόλης. Επίσης, παρέχονται ονόματα των απλών πολιτών, πολλά από τα οποία είναι σπάνια, και παραδίδονται ακόμη ονόματα κατοίκων της αρχαίας πόλης που είχαν διαφορετική καταγωγή αλλά έζησαν, πέθαναν και ενταφιάστηκαν στην Αμβρακία.

Βαρβάρα Ν. Παπαδοπούλου
Εφορεία Αρχαιοτήτων Άρτας (Επίτιμη Έφορος)
varvara.papadopoulou@gmail.com

Βασιλική Γαλάνη
Εφορεία Αρχαιοτήτων Άρτας
vasilika.galani@gmail.com

Summary

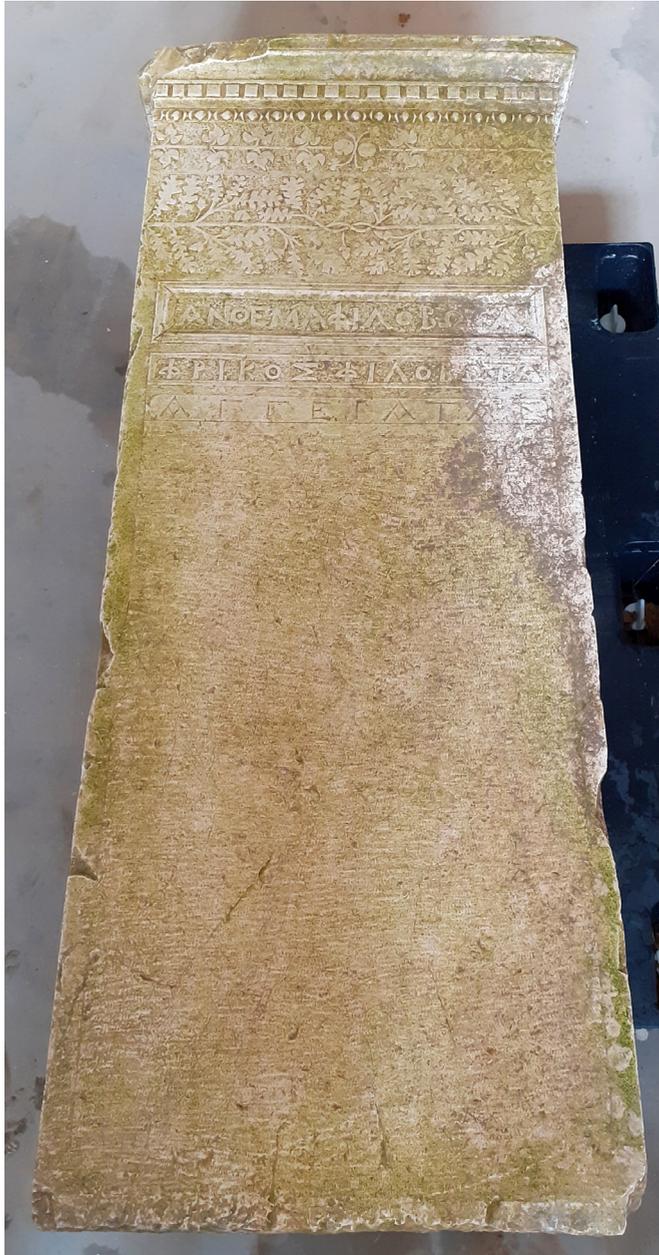
This article presents new votive and funerary inscriptions discovered in the city of Arta and its wider region, which relate to the ancient city-state of Ambracia. The finds include funerary stelae from the Arachthos riverbed, inscriptions from Hanopoulo and Koronisia recording religious officials (*aozos*, *mageiros*, *oinochoos*), a dedicatory inscription to Athena found near the Small Theater-Bouleuterion, and reused inscriptions in Byzantine churches. The chronology of most inscriptions falls within the Hellenistic period (3rd - 2nd century BCE), with some extending to Roman times. Through the personal names and public offices they record, these inscriptions expand our prosopography of Ambracia and provide valuable insights into the city's political structures, religious practices, and social organization. Notable findings include evidence of citizens from other Greek regions settling in Ambracia and new attestations of religious functionaries participating in civic cult activities.

Συνοτομογραφίες - Βιβλιογραφία

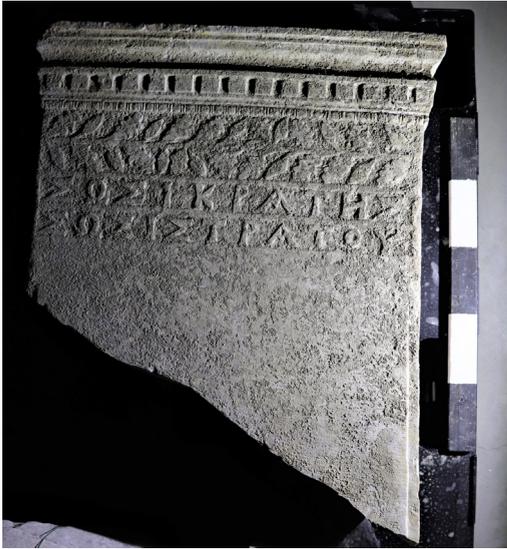
- Αγγέλη, Α. 1993. «Αριθ. Χάρτη 166, οδός Κομμένου (οικόπεδο Ι. Θεοδώρου)» και «Αριθ. Χάρτη 195, οδός Κομμένου (οικόπεδο Σχολικών Κτιρίων)», ΑΔ 48, Β'1 Χρονικά, 275-278.
- Αγγέλη, Α. 2021. Τα νεκροταφεία της Αμβρακίας κατά τους αρχαίους και τους κλασικούς χρόνους (διατρ. ΕΚΠΑ).
- Βοκοτόπουλος, Π. 1992. *Η εκκλησιαστική αρχιτεκτονική εις την Δυτικήν Στερεάν Ελλάδα και την Ήπειρον: από του τέλους του 7ου μέχρι του τέλους του 10ου αιώνας*, Θεσσαλονίκη.
- Καπώνης, Α. 2020. *Οι Κορινθιακές αποικίες περί τον Αμβρακικό κόλπο από την ίδρυσή τους έως και την εποχή του Φιλίππου Β' (διατρ. ΕΚΠΑ)*.
- Καρατζένη, Π. 1982. «Οδός Τσακάλωφ (οικόπεδο Λιόγκα-Μηλιώνη)», ΑΔ 37, Β' Χρονικά, 263.
- Καρατζένη, Π. 1999. «Ποταμός Άραχθος», ΑΔ 54, Β' 1 Χρονικά, 465-466.
- Κατσαδήμα, Ι. 2003. *Επιτάφιος στήλες από την Αμβρακία (διατρ. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων)*.
- Κουγέας, Σ.Β. 1945-47. «Θεσσαλός στυλοκόπας πρό εκατόν είκοσι πέντε ετών», *Αρχαιολογική Εφημερίς*, 98-115.
- Μερκούρη, Χ. 2014. «Μνημείο στην κοίτη του ποταμού Αράχθου», ΑΔ 69, Β'1 Χρονικά, 1714-1715.
- Ξενόπουλος, Σ. 1884 (νέα έκδ. 2003). *Δοκίμιον Ιστορικών Περι Άρτης και Πρεβέζης*. Αθήνα.
- Ορλάνδος, Α. 1936. «Άγιος Δημήτριος Κατσούρη», *ΑΒΜΕ Β'*, 57-69.
- Παπαδημητρίου, Α. 2013. «Νομίσματα από κτήριο της αρχαίας Αμβρακίας», στο Κ. Λιάμπη κ.ά. (επιμ.), *ΚΕΡΜΑ ΙΙΙ. Πρακτικά του 1ου Διεθνούς Συνεδρίου, Νομισματική και Οικονομική Ιστορία στην Ήπειρο κατά την αρχαιότητα (Ιωάννινα, 3-7 Οκτωβρίου 2007)*. Αθήνα, 325-343.
- Παπανικολάου, Ξ. 2012. *Το Ονομαστικόν της Αμφίπολης*. Θεσσαλονίκη.
- Παπαδοπούλου, Β. Ν. 2002. *Η βυζαντινή Άρτα και τα μνημεία της*. Αθήνα.
- Παπαδοπούλου, Β. Ν. (επιμ.) 2015. *Αμβρακία: Η πόλη και τα μνημεία της*. Άρτα.
- Παπαδοπούλου, Β. Ν. (επιμ.) 2017α. *Η Παναγία της Κορωνησίας*. Άρτα.
- Παπαδοπούλου, Β. Ν. (επιμ.) 2017β. *Αμβρακία: Τα νεώτερα ανασκαφικά ευρήματα*. Άρτα.
- Παπαδοπούλου, Β. Ν. (επιμ.) 2020. *Res Gestae: Τα Πεπραγμένα της Εφορείας Αρχαιοτήτων Άρτας κατά τα έτη 2014-2020*. Άρτα.
- Παπαδοπούλου, Β. Ν. (επιμ.) 2023α. *Το Μικρό Θέατρο-Βουλευτήριο της Αμβρακίας*. Άρτα.
- Παπαδοπούλου, Β. Ν. (επιμ.) 2023β. *Άρτα: Το Κάστρο και η οχύρωση της αρχαίας Αμβρακίας*. 2η εκδ. Άρτα.
- Παπαδοπούλου, Β. Ν. (επιμ.) υπό έκδοση. *Ανθρωπωνύμια Αμβρακίας*.
- Παπαδοπούλου, Β. Ν. υπό έκδοση. «Το Γεφύρι της Άρτας: Μικρές και μεγάλες ιστορίες».
- Παπαδοπούλου, Β. Ν., Γαλάνη, Β. 2024. «Νέες αναγνώσεις και ερμηνείες σε δύο επιγραφές από την Αμβρακία», στο Κ. Κοπανιάς, Ι. Παπαδάτος (επιμ.), *Athens University Review of Archaeology (AURA)*, τ. 7, 105-114.
- Παπαδοπούλου, Β. Ν., Καπώνης, Α. υπό έκδοση. «Πέριξ της Αμβρακίας».
- Παπαδοπούλου, Β. Ν., Νιάρου Μ. υπό έκδοση. «Πρυτανείο Αμβρακίας – Βυζαντινός ναός Αγίας Θεοδώρας: Χώρος συμπλεκόμενων εποχών».
- Τζουβάρα-Σούλη, Χ. 1992. *Αμβρακία*. Άρτα.
- Τσουτίσινος, Γ. 2001. *Αρτινά Ιστορικά Θέματα*. Αθήνα.

- Antonetti, C. 2010. «I diversi aspetti di una koine socio-culturale nella Grecia nord-occidentale di epoca ellenistica», στο C. Antonetti (επιμ.), *Atti del Convegno Internazionale, Venezia, 7-9 gennaio 2010*. Πίζα, 301-326.
- Baldassarra, D. 2010. «Le liste cultuali della nord – Occidentale: Tipologie, Protagonisti e fenomenologia ritual», στο C. Antonetti (επιμ.), *Atti del Convegno Internazionale, Venezia, 7-9 gennaio 2010*. Πίζα, 341-371.
- Baldassarra, D., Ruggeri A. 2010. «Intorno al sacrificio: Aozos e hierophopos, Lo spazio ionico e le comunità della Grecia nord-occidentale», στο C. Antonetti (επιμ.), *Atti del Convegno Internazionale, Venezia, 7-9 gennaio 2010*. Πίζα, 373-384.
- Bechtel, F. 1917. *Die Historischen Personennamen des Griechischen bis zur Kaiserzeit*. Halle a.d.s.
- CID II: Bousquet, J. *Corpus des Inscriptions de Delphes*, τ. 2: *Les Comptes du quatrième et du troisième siècle*. Παρίσι 1989.
- CIG II: Boeckh, A. *Corpus Inscriptionum Graecarum*, τ. 2. Βερολίνο 1843.
- Decourt, J.-C., Nielsen, T. H., Helly, B. 2004. «Thessalia and Adjacent Regions», στο M. H. Hansen, T. H. Nielsen (επιμ.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Νέα Υόρκη, 676-731.
- F. Delphes III, 2: Colin, G. *Fouilles de Delphes III. Épigraphie: «Inscriptions du trésor des Athéniens»*, τ. 2. Παρίσι 1909-1913.
- Fantasia, U. 2017. *Ambracia dai Cypselidi ad Augusto. Contributo alla storia della Grecia nord-occidentale fino alla prima età imperiale*. Πίζα.
- Gehrke, H.-J., Wirbelauer, E. 2004. «Akarnania and Adjacent Areas», στο M. H. Hansen, T. H. Nielsen (επιμ.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Νέα Υόρκη, 351-378.
- Hammond, N. G. L. 1967. *Epirus: The Geography, the Ancient Remains, the History and the Topography of Epirus and Adjacent Areas*. Οξφόρδη.
- Homolle, T. 1893. «Nouvelles et correspondance», *BCH* 17, 624-641.
- I. Cret. II: Guarducci, M. (ed.), Inscriptiones Creticae*, τ. 2: *Tituli Cretae occidentalis*, Ρώμη 1939.
- Katsadima, I. 2018. «Ambracian Onomastics: Problems and perspectives», στο *L' Illyrie méridionale et l' Épire dans l' Antiquité VI. Actes du VIe colloque international de Tirana, 20-23 mai 2015*. Τίρανα, 165-172.
- Leake, W.M. 1835. *Travels in Northern Greece*, τ. 1-4. Λονδίνο.
- Leschhorn, W. 2013. «Die «Beamtennamen» auf den Munzen von Epirus», στο Κ. Λιάμπη κ.ά. (επιμ.), *Πρακτικά του Ιου Διεθνούς Συνεδρίου, Νομισματική και Οικονομική Ιστορία στην Ήπειρο κατά την αρχαιότητα (Ιωάννινα, 3-7 Οκτωβρίου 2007)*. Αθήνα, 159-170.
- LGPN I: Fraser, P. M., Matthews E. *Lexicon of Greek Personal Names (LGPN) I: Aegean Islands, Cyprus, Cyrenaica*. Οξφόρδη 1987.
- LGPN II: Osborne, M. J., Byrne, S. G. *Lexicon of Greek Personal Names (LGPN) II: Attica*. Οξφόρδη 1994.
- LGPN IIIA: Fraser, P. M., Matthews E. *Lexicon of Greek Personal Names (LGPN) IIIA: Peloponnese, Western Greece, Sicily, and Magna Graecia*. Οξφόρδη 1997.
- LGPN IIIB: Fraser, P. M., Matthews E. *Lexicon of Greek Personal Names (LGPN) IIIB: Central Greece: From Megarid to Thessaly*. Οξφόρδη 2000.
- LGPN IV: Fraser, P. M., Matthews E., Catling R.W. V. *Lexicon of Greek Personal Names (LGPN) IV: Macedonia, Thrace, Northern Regions of the Black Sea*. Οξφόρδη 2005.
- LGPN VA: Corsten, T. *Lexicon of Greek Personal Names (LGPN) VA: Coastal Asia Minor: Pontos to Ionia*. Οξφόρδη 2010.

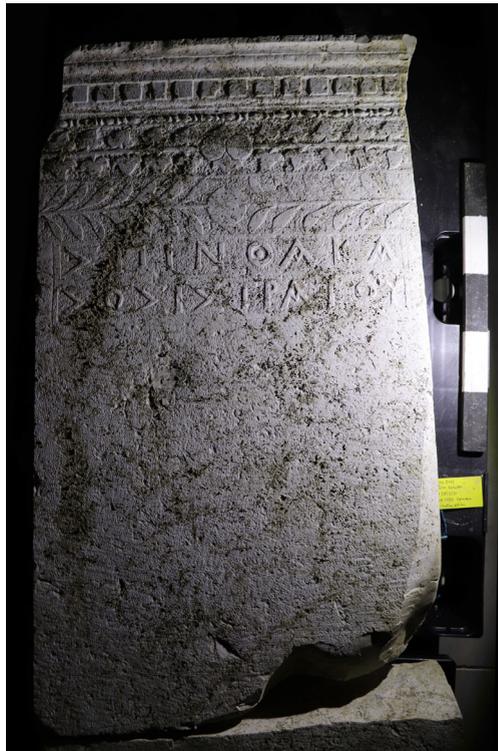
- LGPN VB: Balzat, J.-S., Catling R.W. V., Chiricat, É., Marchand, F. *Lexicon of Greek Personal Names (LGPN) VB: Coastal Asia Minor: Caria to Cilicia*. Οξφόρδη 2014.
- Minon, S., Chuat, J. C., Genevrois, G., Nieto Izquierdo, E., Réveillac, F. 2023. *Lexonyme: Dictionnaire étymologique et sémantique des anthroponymes grecs antiques*, τ. 1 (A-E), Γενεύη.
- Parker, R. 2000. «Theophoric Names and the History of Greek Religion», στο S. Hornblower, E. Matthews (επιμ.), *Greek Personal Names: Their Value as Evidence. (Proceedings of British Academy 104)*. Οξφόρδη, 53-79.
- Philippa-Touchais, A. 2004. «Chronique des Fouilles en Grèce en 2003 et 2004: Arta», *BCH* 128-129, 1388-1390.
- Pouqueville, F. 1820. *Voyage dans la Grèce 1770 - 1783*. Παρίσι.
- Psoma, S. 2022. *Corcyra: A City at the Edge of Two Greek Worlds* (Μελετήματα 83). Αθήνα.
- Roisseccus, G. (επιμ.) 1747. *Cyriacus Anconitanus: seu Epigrammata graeca et latina reperta per Illyricum a Cyriaco Anconitano apud Liburniam, designatis locis, ubi quaeque inventa sunt cum descriptione itineris*. Ρώμη.
- Sittig, E. 1911. *De Graecorum Nominibus Theophoris*. Χάλλε.
- Zoumbaki, S. 2001. *Elis und Olympia in der Kaizerzeit: Das Leben einer Gesellschaft zwischen Stadt und Heiligtum auf prosopographischer Umlage* (Μελετήματα 32). Αθήνα.

Εικ. 1. Επιτύμβια στήλη της Άνθέμας και του Φρίκου. Κοίτη Αράχθου, 2022.

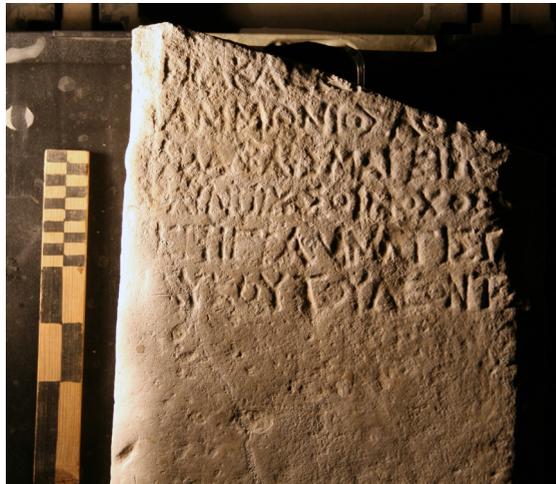
Εικ. 2. Η επιτύμβια στήλη του Σωσικράτους. Άρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, 11716.

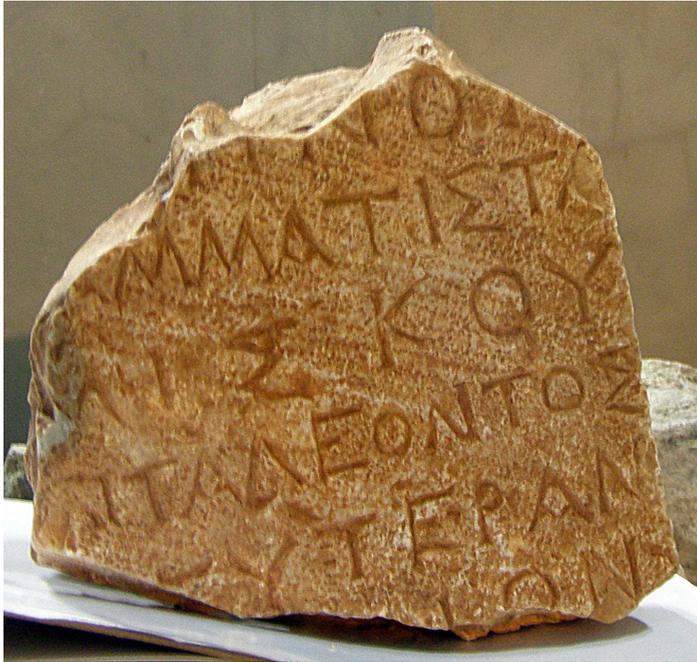
Εικ. 3. Η επιτύμβια στήλη της Σπινθάκας. Άρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, 11723.

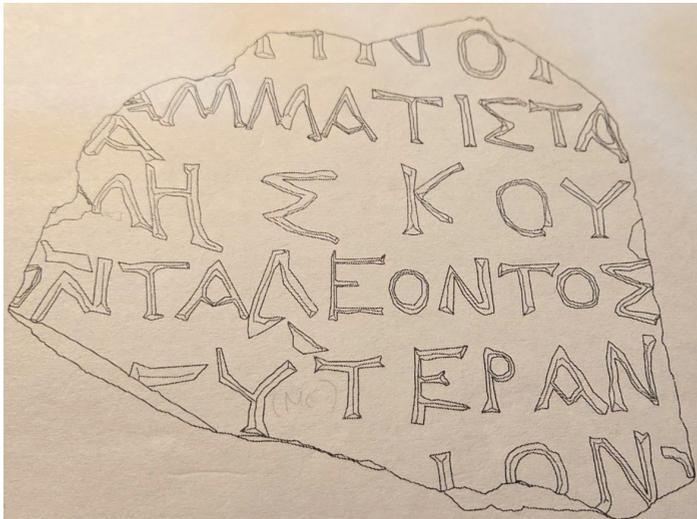
Εικ. 4. Η επιτύμβια στήλη του Έρυμάνδρου. Άρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, 11804.

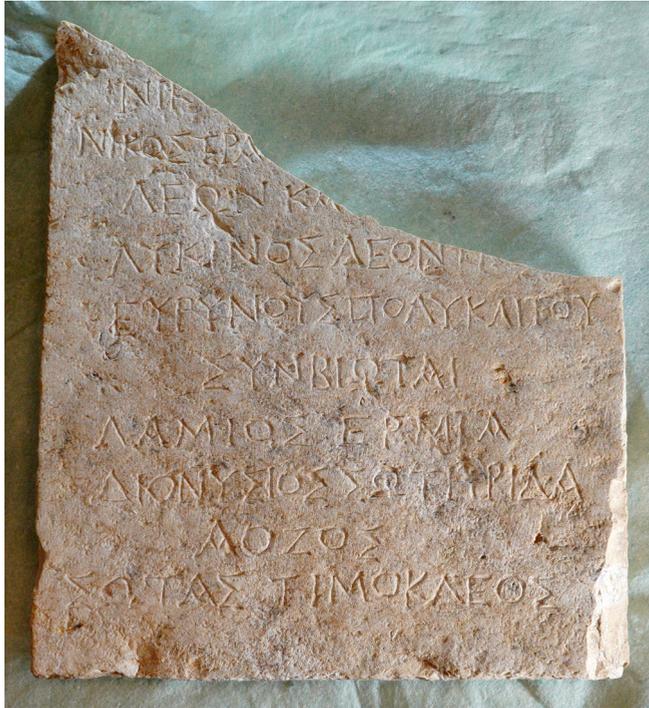
Εικ. 5. Ενεπίγραφή στήλης. Χανόπουλο Άρτας. Άρτα, Αρχαιολογικό Μουσείο, 11658.

Εικ. 6α. Θραύσμα ενεπίγραφης στήλης. Κορωνησία Άρτας.

Εικ. 6β. Θραύσμα ενεπίγραφης στήλης. Κορωνησία Άρτας (σχέδιο).

Εικ. 7. Ενεπίγραφη στήλη. Περιβάλλον χώρος Αγίας Θεοδώρας Άρτας.

Εικ. 8. Χάλκινος σαυρωτήρας. Μικρό Θέατρο-Βουλευτήριο Αμβρακίας.

Εικ. 9. Λίθινο αναθηματικό βάθρο. Μικρό Θέατρο-Βουλευτήριο Αμβρακίας.

Εικ. 10. Επιγραφή σε δεύτερη χρήση. Άγιος Δημήτριος Κατσούρη. Πλησιοί Άρτας.

Εικ. 11. Λίθινη ενεπίγραφη πλάκα σε δεύτερη χρήση. Κάστρο Άρτας.